

ՀԱՅԽՅ

ԿԱԴՐԵՐԻ ՍԵԿՏՈՐ
ՀԵՌԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲԱԶԱ

ԺՏԳԽ

Կազմեց՝ Լ. ԳՈՐԳՅԱՆ

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 2

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ

ՅԵՐՐՈՐԴ ԿՈՆՑԵՆՏՐ

Պետերատի տպարան
Գլավիտ № 7108 ք)
Պատվեր № 293
Տիրաժ 1000

111-249097

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մ Ե Թ Ո Ւ Ա Կ Ա Ն Ց ՈՒ Ց Մ ՈՒՆ Ք Ն Ե Ր

Ն Պ Ա Տ Ա Կ Ը

Հեռակա ուսուցման տեխնիկոսի հայոց լեզվի ուսուցման նպատակն է՝
ա. Գեղարվեստական յերկերի միջոցով տալ հեռակայողներին կոմունիստական դաստիարակություն և սրել նրանց պոլիտարական աշխարհայացողությունը:

բ. Այդ յերկերի գեղարվեստական և հասարակական վերլուծության միջոցով ընդլայնել և խորացնել ուսանողների մարքսիստական լենինյան աշխարհայացողությունը:

գ. Զարգանել ուսանողների լեզվական ունակությունները (ուղղագրությունը, կարդալ-հասկանալու կուլտուրան, գրավոր և բանավոր սեղմ և բովանդակային արտահայտվելը և այլն)՝ կապելով այդ ունակությունները նրանց գործնական կյանքի և աշխարհայացքի հետ:

դ. Լեզվի ուսուցումը դարձնել ուսանողի պոլիտեխնիկ լերթության ոժանդակ յմաններից մեկը (գրքով աշխատել, բառարանից, պարբերականներից և զանազան աղբյուրներից ոգտվել, կոնսպեկտ, պլան, սքեմ կազմել, գեկուցում և հաշվետվություն տալ և այլն):

Այս չորս նպատակը մի միասնություն են կազմում նրանով, Վոր նրանք հանդես են գալիս վորպես ուսանողի ամբողջական պրոֆիլի տարրեր կողմից. վորովհետև ուսանողը չպիտի դառնա նեղ արհեստավոր—մասնագետ, այլ նա լինելու թե միաժամանակ հասարակական գործիչ, սոցիալիզմի կոսուցման աշխատավոր մարտիչ:

ԻՆՉՊԵՍ ՄՇԱԿԵԼ ԱՌԱՋԱՆՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայոց լեզվի դասընթացը բաժանվում է 10 առաջադրության. յուրաքանչյուր առաջադրություն 5—8 դասի մեկ առաջադրությունը արվում է մեկ ամսվա համար:

Դասը մշակելու ժամանակ, չպետք եշտապել, վորովհետև կարևոր մշակված նյութի քանակը չե. այլ այն, թե այդ նյութն ի՞նչպես է յուրացրած:

Մշակման ժամանակը այնպես դասավորեցեք, վոր յուրաքանչյուր դաս մոտավորապես հավասար ընդմիջումից հետո ընկնի. որինակ՝ յերեք որից հետո՝ չորրորդ որը, յերկու որից հետո՝ յերրորդ որը: Հայոց լեզվի դասերը դասավորեցեք հերթով՝ մյուս առարկաների պարագմունքների նկատմամբ:

Հանձնարարելի չե ամբողջությամբ մեկին, միանգամից մշակելը, վորովհետև հայոց լեզվի աշխատանքի ժամանակ յերբ վարժվում կամ ընտելա-

նում եք լեզվին, ուղղագրութեան ու կետադրութեանը կարևոր և կանոնա-
վոր, բեզուլար աշխատանք՝ փոքրիկ ընդհատումներով:

Առաջադրութեանը ստանալուց հետո, թեթև կերպով աչքի անցրեք
գլուխների և հատվածների վերնագրերը, վորպեսզի մեկից որիենտիր լինի,
ծանոթանաք նրա բովանդակութեանը:

Յուրաքանչյուր դաս, իհարկե բացի առաջինից, սխեմեք նախընթացի
կրկնությամբ: Աչքի անցրեք նախընթաց դասը և նրանով կատարեք աշխա-
տանքի լեզրակացութեանները:

Առանց կրկնութեան դուք չեք կարող հաջող կերպով առաջ գնալ:

Դասի սկզբում սովորաբար տրվում է բացատրութեաններ. նախ լավ
յուրացրեք այդ բացատրութեանները, ապա անցեք զբաղվել աշխատանքնե-
րին: Բանավոր վարժութեաններ (ինքնաստուգման հարցեր) աչքաթող չա-
նեք, նրանք նշանակված են հենց նրա համար, վոր հնարավոր լինի նյութն
ինքնուրույն կերպով յուրացնել:

Բոլոր աշխատանքները կատարեք միանգամայն ճիշտ կերպով, արեք
այն և այնպես, ինչպես ցույց է տրված:

Դրավոր աշխատանքներ կատարեք թանաքով, մաքուր և բոտ հնարա-
վորութեան առանց լաքաների, գրքից արտագրելիս սխալներ չանեք, վորով-
հետև սխալներով արտագրելով, սխալներով ել գրելու կվարժվեք:

Հալոց լեզվի պարզամուկների համար ունեցեք առանձին աշխատան-
քային տետրակ և պահեցեք կանոնավոր, այսինքն ճշտորեն համարակալե-
ցեք աշխատանքներ. նշանակեցեք այն որը, իրը դասեք ունեցել, այդ տե-
րում կողմնակի գրանցումներ չանեք և նրանից թերթեր չպոկեք: Նախելու
համար միշտ ուղարկվում է, վոր թե բոլոր աշխատանքներն, այլ միայն նը-
բանք, վորոնց համարներ է նշանակված դասի վերջում: Այդ աշխատանք-
ները պետք է գրել առանձին թերթիկի վրա:

Դուք խոշոր սխալ արած կլինեք, ինքն ժամանակ խնայած լինելու
նպատակով սահմանափակվեք միայն այդ ստուգիչ աշխատանքները մշա-
կելով:

Յուրաքանչյուր դասի վերջում ստուգիչ հարցեր են տրվում, դասինյու-
թը դուք լուր ացրած կլինեք միայն այն ժամանակ, յերբ յուրաքանչյուր հար-
ցին դուք կտաք պարզ, վորոշ ու սպառիչ պատասխան, յուրաքանչյուր պա-
տասխան պետք է հաստատել որիենտիրով:

Միջանդ դեպքում դուք ստիպված կլինեք հետադարձ կատարել: Միա-
նից շփոթվելու կարիք չկա, վոր վոր յուրաքանչյուր հարց մեկից չի յուրա-
ցնում:

Հալոց լեզվի դասերին ձեռք բերված գիտելիքներն ու վարժութեան-
ներն աշխատեցեք իսկույն գործնականորեն կիրառել: Այդպիսի դեպքեր դաս
կունենաք: Որինակ — աշխատելով հայերեն դասին ուղիղ և անսխալ գրել,
աշխատեցեք նույնն անել նաև մաթեմատիկայի, ֆիզիկայի, հասարակագի-
տութեան դասերին և առհասարակ միշտ, յերբ պետք է գրել:

1. ԳՐԳՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆԻՔ

ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՍ

Յուրաքանչյուր առաջադրանք ունենալու յե իր «գրքով աշ-
խատանք» ի բաժինը: Այդպեղ ցույց են տրվելու գրքից վերցրած
նյութերը մշակելու զանազան ձևեր: Այդ ձևերը դուք պիտի
յուրացնեք հատուկ վարժութեաններով: Գրքի աշխատանքի այդ
ձևերի մի մասը հավանորեն ձեզ արդեն ծանոթ է, բայց և այնպես
անողուտ չի լինի, յեթե մենք նրանց վորոշ սխալմի վերածենք:

ԳՂՈՒՅ 1.

ԳՐԳԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈԳՈՒՏԸ ՅԵՎ ԼԱՎ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Պատագրած 1. Գրքի նշանակությունը. — Մեր ժողովրդական
տնտեսութեան կառուցվածքը խիստ ցայտուն սոցիալիստական բնույթ
ունի: Այդ մեծ գործը կատարում են բանվորական մասսաները՝ կո-
մունիստական կուսակցութեան ղեկավարութեամբ: Առանց թերիայի,
առանց համապատասխան գիտելիքների, մենք չենք կարող հաջողու-
թեամբ տանել այդ կառուցումը և սոցիալիզմի համար մեր մղած պայ-
քալը: Մենք պիտի զիջվենք համապատասխան տեսական ու գործնական
գիտելիքներով: Մենք հեղափոխական տեսութեան ունենք, վոր հիմ-
նել ու զարգացրել են Մարքս ու Լենինը: Այդ տեսութեան շնորիվ
եր, վոր բանվոր դասակարգը 1917 թ. Հոկտեմբերյան հաղթանակը
տարավ: Ամենից առաջ պիտի յուրացնենք այդ հեղափոխական տե-
սութեանը: Դրանից բացի Արեմուտքից ու Ամերիկայից ել պիտի
փոխ առնենք տեխնիկայի նվաճումներն ու կիրառենք մեր յերկրում
հարմարեցնելով մեր պայմաններին: Խորհուրդների Յուրդ համառու-
սական համագործարում Լենինն ասում եր.

«Տեխնիկայի հրաքններն ու քաղաքակրթութեան (կուլտուրայի)
նվաճումները հենց աշխատանքի ամբողջ ժողովրդի սեփականութեանը
կառնան...»:

«Գետք ե, վոր մենք ինքներս մասնագետ դառնանք, գործի

տերը դառնանք, անհրաժեշտ է, վոր մեր լերեսը դարձնենք դեպի տեխնիկան, դեպի տեխնիկական գիտելիքները— ահա թե ուր է մյուս մեզ կյանքը: Սակայն մոչ ասալին և մոչ էլ լերկրորդ ազգանշանը, դեռ անհրաժեշտ շրջադարձ չստեղծեց:

Ժամանակ է, վոր մենք հրաժարվենք հին լողուններից, մեռած լողուններից՝ տեխնիկային յխառնվելու մասին, դառնանք գործի ամեն նահմուտ մասնագետներ, ինքներս դառնանք գործի լիակատար տերն ու տիրականը: Հաճախ հարց են տալիս թե ինչու չկա կառավարման միաձայն սխեմա: Չկա և չի կարող լինել, մինչև վոր մենք չտիրապետենք տեխնիկային: Մինչև, վոր մեր բալլիստներին մեջ չլինի տեխնիկայի, եկոնոմիկայի և ֆինանսների հարցերին լավ ծանոթ բազմաթիվ մարդ, մեզանում իսկական միաձայն սխեմա չի լինի: Վորքան ուզեք բանաձևեր գրեք, ինչ խոսքերով կուզեք լերդվեցեք, բայց յթե դուք չեք տիրապետի գործարանի, հանքահորի տեխնիկային, եկոնոմիկային և ֆինանսներին— բան դուրս չի գա: Հետևապես խնդիրն այն է, վոր մենք ինքներս տիրապետենք տեխնիկային, ինքներս դառնանք գործի տերն ու տնօրենը: Միմիայն այդ է լերաշխիք տալիս, վոր մեր պլանները լիովին կիրառվեն և միաձայն սխեմայի կենսագործվի: Իհարկե դա հեշտ գործ չէ, սակայն միանգամայն հաղթարե ի: Գիտությունը, տեխնիկական փորձը, գիտելիքները— այս բոլորը հնարավոր է ձեռք բերել աշխատանքով: Այսօր չկա, վաղը կլինի: Այստեղ գլխավորն այն է, վոր մենք բալլիստական բուռն ցանկություն ունենանք տեխնիկային տիրապետելու, գիտությունն ու արտադրությունը նվաճելու: Բուռն ցանկություն ունենալով, կարելի չէ հասնել ամեն ինչի, կարելի չէ հաղթահարել ամեն ինչ» (Ստալին):

Սրա համար ուր պիտի դիմել, վերտեղ սովորել, ով պիտի պատասխանի այն բոլոր տեսական ու գործնական հարցերին, վորոնք հարուցվում են ամեն օր: Պետք է դրե՞րի դիմել մեզ հարկավոր պատասխանները նրանցում պիտի վորոնել: Մարդու ամբողջ կոյեկտիվ փորձն ու գիտելիքները կենտրոնացած, ամբարված են զբոսնում լրագրերում ու հոդվածներում: Դրե՞րի եղբրում հարուստ մեթոդներ կան: Տեսե՞ք, թե ինչ է ասում այդ մասին Ն. Կ. Կուլայսկայան:

«Լենինը գրադարաններում անագին ժամանակ էր անցկացնում: Սամարայում ապրած ժամանակ նա գրադարանից շատ ու շատ գրքեր էր վերցնում: Պետերբուրգ տեղափոխվելուց հետո հանրային գրադարանից որեքով դուրս չէր գալիս: Նա «Ազատ-անտեսագի-

տական Ընկերություն» գրադարանից էլ էր գրքեր վերցնում, գրքեր էր վերցնում նաև ուրիշ գրադարաններից նույնիսկ բանտում լինած ժամանակ ըուլընրա համար գրադարաններից գրքեր էր տանում: Այդ գրքերից նա ֆաղվածքներ էր անում: Լենինի հեղինակությունների նոր հրատարակություն 3-րդ հատորից լերում է, վոր նա իր «Կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում» գիրքը գրելու համար ոգտվել է 583 գրքից, վորոնց մասին նա հիշատակում է իր այդ աշխատության մեջ: Այդ գրքերը կարգավոր նա մոչ միայն կարողացավ «Կապիտալիզմի զարգացումը»-ի նման մեծ ու կարևոր գիրք գրել, այլ և գեղեցիկ կերպով ուսումնասիրեց բանվորների ու գյուղացիների կյանքը: Իսկ առանց զրան նա չէր կարող մեր ճանաչած Լենինը դառնալ...»

Ըսկներով արտասահման, Վլադիմիր Իլիչ Լենինը ավելի յեռանդով սկսեց ոգտվել գրադարաններից: Նա ոտար լեզուներ գիտեր, դրա շնորհիվ էլ անագին քանակությամբ գրքեր կարդաց... Իսկ յեթե ոտար գիրք ու լրագիր չկարդար, Իլիչը չէր կարող այն գործը կատարել, վոր կատարեց, չէր ունենալ այն գիտական պաշարը, վորով նա այնքան գեղեցիկ կերպով գիտված էր»,

Իր ամբողջ կյանքում Վլադիմիր Իլիչն անդադար սովորում էր, վորովհետև ինքը կյանքը մի տեղ կանգնած չէ, այլ շարունակ առաջ է սլանում: Ահա թե ինչու մենք ևս անդադար պիտի սովորենք, վորպեսզի կյանքի տեմպից և գիտությունն ու տեխնիկայի նվաճումներից յետ չմնանք:

Գիտակից մտածված ու քննադատորեն տարված ընթերցանություն է պետք:

Պարագր. 2. Գիտակից ու մտածված ընթերցանության Հակադիցուցերը. — Ավելի լավ է չել կարդալ, բայց լավ կարդալ, և հարևորը շատ կարդալը չէ, այլ լավ կարդալ են: Պիտի գիտնալ, թե ինչպես պիտի կարդալ գիրքը: Ահա թե ինչ էր ասում այդ մասին Լենինը. — «Մինչև մեր ազգաբնակչությունն այնքան չպատրաստենք, վոր գրքից ոգտվել կարողանա, մենք մեր նպատակին չենք հասնիլ»: Կարդալ իմանալու համար ամենից առաջ պետք է գիտակցելով կարդալ, այսինքն պիտի հասկանալ կարդացածի միտքը, պիտի հասկանալ նրա առանձին բառերի ու նախադասությունների իմաստը: Յերբեք չպետք է բաց թողնել չհասկացած բառերը: Հաճախ մի այդպիսի բառ բաց թողնելով, դուք կաղավաղեք միտքը: Դրա համար լայն կերպով պիտի ոգտվել բառարաններից: Պետք է պարզ հասկանալ յուրաքանչյուր նախադասությունն ու նրանց միջի ներքին կապը: Միայն այդպիսի ընթերցանությունը կարող է գիտակցական ու մտածված լինել:

Պարագր. 3. Նյութը պէտք է գլխավոր մասերի բաժանել. — Այնուհետև պիտի հասկանալ զիրքը: Ի՞նչ է նշանակում այս: Հասկանալ նշանակում է զրքի հիմնական մտքերն առանձնացնել կամ ընդգծել: Իսկ դրա համար նախ պետք է հոգւածը այնպիսի գլխավոր մտքերի բաժանել, վերոնցից ամեն մեկը գլխավոր խնդրին վերաբերող նյութ պարունակի իր մեջ: Շատ հաճախ լուրջ քանչյուր նոր պարբերութիւն մի նոր միտք է պարունակում. բայց յիշեմք եւ միևնույն հիմնական մտքի մասին միջանի պարբերութիւններում ե խոսվում: Պետք է գիտենալ թե ինչպես պետք է նյութը համախմբել հիմնական մտքի շուրջը:

Պարագր. 4. Ինչպես յուրացնել յեվ փնտաղատել կարգացածը. — Գիտակցորեն կարգալի դեռ բավական չէ: Բավական չէ նաև կարգացած զրքի բովանդակութիւնը հասկանալը, կարգացածը նաև պետք է լուրջացնել, այն ել քննադատորեն: Զի կարելի ամեն բան միայն հավատալով ընդունել: Հեղինակի ապացույցները պիտի համեմատել ուրիշ հեղինակների մտքերի հետ: Հեղինակի մտքերը կարելի չէ ստուգել նաև շրջապատող կյանքի տված փաստերով: Այդ դեպքում լերկան յեն գալիս նաև կարգացողի իրեն յեղրակացո թիւնները: Այսպիսի ընթերցանութիւնը կոչվում է քննադատորեն կատարած ընթերցանութիւն: Այսպիսի ընթերցանութիւնը զարգացնում է ուժեղացնում է կամքը: Նա կյանքի նկատմամբ վորոշ տեսակետներ է տալիս կամ ինչպես ասում են՝ աշխարհայացք է ստեղծում: Այս նպատակին հասնելու համար ընթերցանութիւն գրքերը պետք է ընտրել մեծ խնամքով և զգուշութիւնով: Վորոշ գրականութիւն կա, վոր ոգնում է մեզ՝ լուրջացնելու մարքս-լենինյան աշխարհայացքը: Ահա թե ինչպես հասունացավ Վ. Ի. Լենինի աշխարհայացքը. — «Կանգնած Վլադիմիր Իլիչի գազաղի առաջ, յես վերհիշեցի նրա ամբողջ կյանքը. նրա սիրտը լի յեր մեծ ու ջերմ սիրով դեպի բոլոր ճշգրտներն ու աշխատավորները: Ինքն այդ մասին վոչինչ չեր ասում, ուրիշ ավելի հանդիսավոր մոմենտին յես ել չելի խոսել դրա մասին: Բայց յեթե այժմ ասում եմ, այդ միմիայն նրա համար, վոր այդ զգացմունքը նա ժառանգել էր ուսական հերոսական հեղափոխական շարժումից: Այդ զգացմունքն էր, վոր այնքան հարկադրաբար պահանջում էր նրանից գտնել աշխատավորների ազատագրման ճանապարհները: Այս հարցերի պատասխանը նա ստանում էր Մարքսից: Նա միայն վորպես ընթերցող չեր մոտենում Մարքսին, մոտենում էր վորպես մի մարդ, վոր իրեն խորապես տանջող հարցերի պատասխան էր վորոնում: Յեվ նա ստանում էր իր սպասած պատասխանները: Այդ պատասխաններով էլ նա

դնում էր բանվորների մոտ: Դա 90 տական թվականներին էր: Պետերբուրգի բանվորութիւն շրջանում տարած աշխատանքը, նրանց հետ ունեցած զրույցները, այդ բանվորների ուշադիր կերպով լսելը հնարավորութիւն տվին Վլադիմիր Իլիչին հասկանալու Մարքսի այն մեծ միտքը, թե՛ բոլոր աշխատավորների առաջավոր շնկատը բանվոր դասակարգն է» (Ն. Կ. Կրուպսկայա):

Այսպես ահա քննադատորեն ձեռք բերած գրքի բովանդակութիւնը պետք է կիրառել կյանքում: Գիտեցածն անպատճառ պետք է պտուղներ տա:

ԻՆՉ ՊԵՏՔ Ե ԱՆԵՆ ՎՈՐ ԿԱՐԴԱՑԱԾԸ ԶՄՈՌԱՅՎԻ

Յենթադրենք, թե կարգացածը հասկացել, լուրացրել ու ոգտագործել ենք: Միթե դրանով ամեն ինչ վերջացավ: Յերբեք: Ժամանակը հիշողութիւնից շատ բան է ջնջում, այն ել հաճախ ամենից հիմնականը: Այդ առանձնապես զգալի յե լինում, յերբ կարգացածը պետք է լինում ոգտագործել մշակումից յերկու-յերեք ամիս անցնելուց հետո: Այս շարիքից խուսափելու համար պետք է կարգալու ժամանակ այս կամ այն ձևով գրանցումներ կատարել: Հաջող գրանցումների միջոցով կարգացած նյութը սխտեմի տակ դնելով ամրացնում ենք հիշողութիւն մեջ: Լավ գրանցումներով կարգացածը կարելի չէ վերականգնել նույնիսկ մի տարուց հետո:

Համառոտ կերպով կրկենք գրանցումների տեսակները:

Պարագր. 5. Նախագիծ կամ պլան (պտրգ յեվ բաղդ). — Յերբ պետք է լինում միայն պարզել հոգւածում շոշափված հիմնական հարցերի շարքը կամ թվարկումը, սովորաբար պարզ պլան են կազմում: Այդ կատարում են այսպես — իրարից բաժանում են բնագրի հիմնական մտքերը և լուրջ քանչյուրի մոտ հարց են դնում, թե այդտեղ ի՞նչի մասին է խոսված: Պատասխանը գրում են կարճ փրագներով, առանց բայերի: Այդպիսով բնագրի լուրջ քանչյուր մասի վերնագրերը կտացվեն (հիմնական հարցերի շարքը): Հենց այդ վերնագրերն ել կդառնան պարզ պլանի կետերը:

Յեթե այդ հիմնական մտքերից ամեն մեկն ել բաժանենք լերկարդական մասերի և հետո պատասխանենք, թե գրանցից յուրաքանչյուրում ի՞նչի մասին է խոսված, կստանանք բարդ պլան (պարզ պլանի կետերին գումարած նրանցից լուրջ քանչյուրի լենթակետերը):

Վերցնենք մի փորձիկ հատված Լեվենտովի «Ի՞նչ է ասել կու-

աակցության 16-րդ համագումարը արդյունաբերության աշխատանքի մասին՝ գրքից և կազմենք պարզ ու բարդ պլան (տես 6—7 յերեսների աղյուսակը)։

Առխառան 1. Կազմեցեք վորեն լրագրական հառաջադրանքի պարզ ու բարդ պլան. հոգովածն ընտրեցեք ձեր հայեցողությամբ։

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԴԱՍ

Պարագ. 6. Թեգիսներ (պարզ յեվ բարդ).—Պարզ պլանը միայն բնագրի հիմնական հարցերի շարքն է տալիս, իսկ բարդ պլանը տալիս է վոչ միայն հիմնական, այլ և յերկրորդական հարցերի շարքը։ Պլանի պունկտերը ցույց են տալիս, թե ինչի մասին է խոսվում։ Բայց յերբեմն ել այդքանով չես սահմանափակվիլ։ Յերբեմն ել հարկավոր է լինում գրել վոչ միայն այն, թե ինչի մասին է խոսվում, այլ և՛ թե ինչ է խոսում, ավելի ճիշտ՝ թե ինչ է ապացուցվում։ Սա նշանակում է, թե պետք է մատնացուց անել հիմնական դրությունները կամ մտքերը։ Այսպիսի դեպքերում թեգիսներ*) են կազմում։ Թեգիսներն այսպես են կազմում. — 1) բնագիրը բաժանում են հիմնական մասերի։ 2) Ստացված մասերից յուրաքանչյուրի մոտ գրում են՝ ինչ է ասված (ինչ է հաստատում)։ 3) Այս հարցին պատասխանում են բայց ունեցող նախադասություններով։ Թեգիս ստացված նախադասությունը կարող է հաստատման կամ ապացուցի, նշանակում է նա թեգիս է։ Իսկ յեթե հաստատման կարիք չի զգացվում, նշանակում է այդտեղ թեգիս չկա։ Այսպես են ստացվում պարզ թեգիսները։ Իսկ յեթե պարզ թեգիսներին միացնենք նաև ապացուցները (պատճառաբանությունը), այդ դեպքում կստանանք բարդ թեգիսներ։

Վերցնենք Վոսսակցության 16-րդ համագումարը գյուղատնտեսության մասին՝ գրքուկից մի կտոր և նրա համար պարզ ու բարդ թեգիսներ կազմենք (տես 8-րդ յերեսի աղյուսակը)։

Առխառան 2. Վերցրեք լրագրական մի փոքրիկ հոդված՝ բայց այնպիսին, վոր ապացուցումներ ունենա և նրա համար բարդ թեգիսներ կազմեցեք։

Պարագ. 7. Կոնսպեկտ. — Յերբեմն կարիք է զգացվում վերհիշել բնագրի բովանդակությունը, վորի նյութը մշակելուց բավական ժամանակ է անցել, կամ յերբ բնագիրը նկարագրական բնութագրի, այդ դեպքում կոնսպեկտ են կազմում։ Կոնսպեկտը հոդվածի հիմնական բովանդակության սեղմ պատմվածքն է։ Այդտեղ տեղ չեն

*) Թեգիս հունարեն բառ է. նշանակում է՝ «դրություն» (միտք), վոր պետք է ապացուցել։

գտնում յերկրորդականներն ու վոր նշանակները։ Կազմում են համավածի պլանը, վորի յուրաքանչյուր կետի մոտ բնագրանման կամ սեղմական խոսքերով գրում են ամենաեղականը։

Առխառան 3. Վերցրեք լրագրական մի փոքրիկ հոդված, վորի մեջ պատմվածք լինի այս կամ այն դեպքի մասին և կոնսպեկտ կազմեցեք։

Հիշեցնեմ, վոր գրելուց առաջ միտ պետք է՝

1. Նյութը բաժանել հիմնական մասերի,

2. Դա նշանակում է ընդգրկել հիմնական (գլխավոր) մտքերը (հարցերը)։

Գրանցման յուրաքանչյուր տեսակ իր բնորոշ հատկանիշն ունի։

Այդ բոլորն ամփոփենք մի սխեմայի (ընդհանուր պատկերի) մեջ (տես 9 և 10-րդ յերեսների աղյուսակը)։

Պարագ. 8. Մի հասվածի նամառ կազմած գրանցումների հիմնական սեսակների որինակներ. — Նախ կարդացեք այդ հատվածի բնագիրը (տես 12—21 յերեսների աղյուսակները)։ մենք այդ հատվածը բաժանել ենք յերկու մասի։ Տեսեք նրանք յիշած պարզ պլանի հատկանիշները։ Կարդացեք հատվածի պարզ պլանի կետերը. — ինչի մասին է խոսվում։ Համեմատեցեք հատվածի մասերի հետ։ Միեմայում տեսեք բարդ պլանի հատկանիշները։ Համեմատեցեք հատվածի նյութի հետ։ Միևնույն բանը և նույն ձևով կատարեցեք գրանցումների մեացած տեսակների հետ (նախ տեսե՛ք սխեմայում, հետո կարդալ հատվածի համար կազմած գրանցումը)։ այնուհետև համեմատել բնագրի հետ)։ Յերբ այս ձևով աչքի կանգնեք գրանցումների բոլոր տեսակներն, այնուհետև համեմատեցեք նրանց իրար հետ։ Վերցրեք հատվածի առաջին մասը և իրար յետևից կարդացեք գրանցումների բոլոր տեսակները։ Ամենից վերջում մի անգամ ևս կարդացեք գրանցումների տեսակների սխեման։

Ինչ եք կարծում, նպատակահարմար կլինիլ թեգիսներ կազմել գրական-գեղարվեստական աշխատությունների համար։ Նրանցում յեզրակացություններ և ապացույցներ կան, թե վոչ։ Զեկան։ Դրա համար ել այդպիսի գրվածքների համար թեգիսներ կազմելը չպատահաբար չես։ Այս դեպքում տեղի չի լինիլ նաև կոնսպեկտը, ասկանարմար չես։ Այս դեպքում տեղի չի լինիլ նաև կոնսպեկտը, վորոյն հետև նա կվոչնչացնի գեղարվեստական գրվածքի ամբողջ արժեքը։ Այստեղ պետք է պլան կիրառել։

Դրան հակառակ՝ գիտական հոդվածներ, հատուկ գրքեր, գործնական դեկուցումներ մշակելիս նպատակահարմար են թեգիսները կամ կոնսպեկտը։

Առխառան 4. Ուղղորդությամբ մշակելով դասի նախընթաց նյութը, գրավոր կերպով պատասխանեցեք հետևյալ հարցերին։

1) Ինչ է պարզ պլանը։

2. Ի՞նչ ձևով կարելի լի գրանցել պարզ պլանի կետերը.
3. Ի՞նչով և բարդ պլանը տարբերվում պարզից.
4. Ի՞նչ և կոնսպեկտը և ի՞նչով և զանազանվում բարդ պլանից.
5. Ի՞նչ բան են պարզ թեզիսները.
6. Ի՞նչ տարբերություն կա պարզ թեզիսների և պարզ պլանի մեջ.
7. Ի՞նչով են տարբերվում բարդ թեզիսները պարզ թեզիսներից.

ՅԵՐՈՐԴ ԴԱՍ

Մեկ անգամ ել ուշադրությունը աչքի անցրեք առաջին դասը. կարդացե՛ք ՀԿԿ (բ) Կենտրոնական կոմիտեի դիմումը (1930 թ. սեպ. 3), ուղղված բոլոր կուսակցական, տնտեսական պրոֆմիտ-թենական (արհեստակցական) և ԼԿՅԵՄ ի կազմակերպություններին (Կ. Ու Պրավդա)։ Լնթերցանությանը զուգընթաց սահմաններ դրե՛ք այդ դիմումի առանձին մասերի մեջ։ Չմոռանա՛նք, վոր մասերից յուրաքանչյուրը մի հիմնական հարց ունի իր լրացուցիչ նյութերով։ Հիշեցե՛ք նաև, վոր ամեն մի պարբերության դեռ պարտադիր կերպով մի առանձին մաս չե։ Յերբեմն միջանի պարբերություններ մի հարցի լին վերաբերում, դրա համար ել մի մաս են կազմում։ ՀԿԿ (բ) Կենտկոմի դիմումի մեջ վեց հիմնական խնդիրներ կան, դրա համար ել այդ դիմումը պիտի բաժանել վեց մասի։ Այդ մասերի սահմանները գտնելը չափազանց կարևոր ու ոգտակար աշխատանք է։ Յեթե ճիշտ մասերի լինը բաժանել, գրանցում կատարելն ել հեշտ է, վորովհետև նյութի ճիշտ մասաբաժանումը ցույց է տալիս, վոր հիմնական հարցերն ու մարերն առանձնարած են։

Առաջա՛ծ 5. ՀԿԿ (բ) Կենտկոմի դիմումի համար գրանցում կատարեցե՛ք։ Դուք պիտի բարդ գրանցում ստանա՞ք, վորովհետև այդ դիմումի միջանի թեզիսները ավելի լավ և բարդ թեզիսներով գրել, միջանիսը բարդ պլանի ձևով, միջանիսն ել—պարզ թեզիսներով։ Այդ հանգամանքը կախված է նյութից։ Յեթե մասի մեջ հաստատում և ապացույցներ կան, ավելի տեղին կլինի այդ մասը բարդ թեզիսներով գրանցել։ Յեթե ապացույց չկա, այլ միայն փաստերի շարք է, այդ դեպքում ավելի լավ և բարդ պլան կազմել և այլն։

ԼԵԶՎԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ, ՈՒՂԱՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Մրգրի յուրաքանչյուր բաժին կրկնելիս լրանում է նոր տեղեկություններով ու նոր աշխատանքներով, վորոնք վերաբերում են լեզվի կանոնավորությանն ու ճշտությանը, Համաձայնության ու վճռական վարժությունները, վորոնք ավանդվում են այս կոնցենտրում, չափազանց տիպիկ սխալների լին հանգամ՝ դրական լեզվի տեսակետից։ Այդ սխալները կամ մեղանշումները գործում են հասակավոր—սովորողները։ Այս բաժնի խնդիրներից մինն ել այս սխալների դեմ պայքարելն է։ Այս ալբան ել հեշտ բան չէ։ Այդ

պատճառով այս աշխատանքը պիտի կատարել առանձնապես ուշադիր կերպով և կասկածելի լերևացած դեպքերում միշտ դիմել հեռակա առուցման դպրոցներին կամ խորհրդակցել ձեռնակության խորհրդատուների հետ։

Յուրաքանչյուր խնդիր ավարտելուց հետո ստուգի՛չ հարցեր ու աշխատանքներ են տրվում։ Տլած առաջադրանքը յուրացրած կարելի լի համարել. յեթե դուք կարողանա՞ք յուրաքանչյուր հարցի պարզ, ճիշտ և ամբողջացրած պատասխան տալ։ Ինքնաստուգմանը մեծ տեղ տվե՛ք։ Քանակի լետևից մի ընկնե՛ք, այլ բոտ մեծի մասին աշխատեցե՛ք, վոր յուրացրած նյութի վորակը բարձր լինի։

Հասցեագրեր	Խնչ և ասված հատվածի հիմնական մասերում
1. Մ Ա Ս Վարդապետի կարողանալը լրիվ կատարել կուսակցության 16-րդ համագումարի պլանը — արդյունաբերական ամբողջ ֆերոստում վնասված հարձակում կատարելու, պետք է աշխատանքի վերակը բարձրացնենք: Առաջին հերթն անբաժնե և առանց աշխատելու ինքնարժեքն իջեցնել և աշխատանքի արտադրողականությունը բարձրացնել: Արդյունաբերության ինքնարժեքն իջեցնելու պլանն առաջին կիսով չափ է կատարել, մեր տնտեսության հետագա զարգացման համար այս հանգամանքը մեծ դժվարություններ է առաջացնում: Չե՞ վր մենք այլ աղբյուր հունենք, վերականգնող կարողանանք մեր կառուցվածքների համար նյւթեր ստանալ: Այդ նյութերը պետի կուսակցի հենց իրեն արտադրության մեջ: Սակայն մեծ քանակությամբ ածխի արտադրանք պատրաստելը դեռ բավական չէ. պետք է սոված ապրանքը նաև բարձրագույն լինի, մինչդեռ հայտնի չէ, վր մեր ապրանքների վերակը վերջերս սաստիկ ընկել է: Սա հարվածում է թե սպառողին, թե հենց իրեն՝ արտադրությանը, Պետք է մրցել վաճաճի քանակի, այլ և վերակի համար: 2. Մ Ա Ս Յերկիրը ինդուստրիալացիայի յենթարկելու և հնգամյա պլանը կատարելու համար դեռ բավական չէ մեքենաներ, գործարաններ ու ֆաբրիկաներ ունենալը: Այդ մեքենաները, գործարաններն ու ֆաբրիկաները մարդիկ են աշխատեցնում ու կառավարում: Իսկ մեզանում ինդուստրիալացիայի շնորհիվ արդեն կադրերի պակաս է զգացվում: Երկրի հարկավոր քանակի վերակյալ ու իրենց գործը լավ իմացող բանվորներ, տեխնիկներ, ինժեներներ չկան: Մենք պետք է նոր սոցիալիստական կադրեր կրկնենք, պատրաստենք: Հնգամյակի վերջում միայն ինժեներներ ու տեխնիկներ 420 հազար հաս պետի ունենանք: Առանձնապես կարևոր է, վր այդ նոր պրոլետարական մասնագետները բանվորներից լինեն:	Կարդացե՛ք ամբողջ հատվածը: Նրա մեջ յերկու ցայտուն հիմնական խնդիրներ կան, դրա համար ել բաժանում ենք յերկու մասի: Խնչ և ասված հատվածի առաջին մասում: Աշխատանքի վերակը բարձրացնելու մասին. Խնչ և ասված հատվածի երկրորդ մասում: Բանվորներից արդյունաբերական կադրեր պատրաստելու մասին. Գրի անցնենք պարզ պլանի կետերը: Համեմատեցե՛ք պլանի կետերի ձևավորվածը լինչ և ասված հարցերի պատասխանների հետ: Նրանք իրարից ինչպե՛ս պարբերվում:

Պարզ պլան (առանց բայերի ֆրազների)	Խնչ և ասված յերկրորդական մասերում.	Բարդ պլան (առանց բայերի ֆրազների)
Աշխատանքի վերակը բարձրացնելու մասին: Աշխատանքի վերակը բարձրացնելու մասին: Խնչ և ասված հատվածի 1-ի մասում կան արդյոք յերկրորդական հարցեր: Կարդացե՛ք յերկրորդական հարցերը յերկու յեն: Խնչ և ասված առաջինում: Ինժեներներն ինչպե՛ս յեն վաճառման արտադրողականությունը բարձրացնելու մասին: Խնչի մասին՝ յերկրորդում: Արտադրանքի վերակը բարձրացնելու մասին: Գրենք յենթակետեր: Հատվածի 2-րդ մասում կան արդյոք յերկրորդական մասեր:	Հատվածի 1-ի մասում կան արդյոք յերկրորդական հարցեր: Կարդացե՛ք յերկրորդական հարցերը յերկու յեն: Խնչ և ասված առաջինում: Ինժեներներն ինչպե՛ս յեն վաճառման արտադրողականությունը բարձրացնելու մասին: Խնչի մասին՝ յերկրորդում: Արտադրանքի վերակը բարձրացնելու մասին: Գրենք յենթակետեր: Հատվածի 2-րդ մասում կան արդյոք յերկրորդական մասեր:	1. Աշխատանքի վերակը բարձրացնելու մասին: ա) Ինքնարժեքի իջեցում և աշխատանքի արտադրողականության բարձրացում: բ) արտադրանքի վերակը բարձրացում: 2. Արդյունաբերական կադրերի պատրաստումը բանվորներից: ա) կադրերի պակասը: բ) կադրերի պատրաստումը, բանվորներից:

Մեր համոզման զեղուսակցության հարցերը և 16-րդ համագումարը գյուղատնտեսության մասին զրբույթը	Հ ա Ր Գ Ն Ը
Պողոս սոցիալիստական տնտեսությունների աճումը Պարսկաստանի Միության մեջ կատարվում է հսկայական քայլերով: Սովետների ցանքի տարածությունը 1928 թվի դարձանից հետո մեկ միլիոն հեկտարից չորս միլիոն հեկտարի յե հասել: Առաջիկա տարիներում նա ավելի արագ աճավ՝ կզարգանա: Նրանց տարածությունը 1931 թ. կլինի մոտ 10 միլիոն, իսկ 1932 թվին մոտ 20 միլ. հեկտար: Բայց այդ միևնույն տարիներում ավելի մեծ հաջողություն ունեցավ կոլտոգական շարժումը: 1928 թ. դարձան կոլտոգական միության մեջ են մտել 500 հազար գյուղացիական տնտեսություններ, իսկ 1930 թ. դարձանը դրանց թիվն արդեն 6—միլիոն էր: Այն յերկու տարվա ընթացքում կոլտոգները ցանքատարածությունը մեկ ու կես միլիոն հեկտարից հասավ 36 միլիոնի: Հենց այժմ ամբողջ գյուղացիական տնտեսությունների մեկ քառորդ մասից ավելին կոլտոգական միությունները մեջ է: Սովետները և կոլտոգները ցանքի տարածությունը 40 միլիոն հեկտարի յե հավասար: կոլտոգական շարժումն ավելի մեծ հաջողություն ու է դաշտավարական (հացային) սալաներում: Հյուսիսային կովկասում և ափաստանային Ուկրաինայում գյուղացիական տնտեսությունները կեսից ավելին մտել են կոլտոգների մեջ:	կարգացել այդ համոզմանը: Նրա մեջի թվերն ինչ են ապացուցում: Սովետները ու կոլտոգները աճումը ցույց են ապրի թիվն: Ինչպես և ընթանում այդ աճը: Համեմատեցնել թվերը: Հետևաբար ինչ է ասված. Ինչ միտք կարելի յե առաջադրել և ապացուցել: Հատվածում ասված է, թե Խորհրդային Միության մեջ խոշոր սոցիալիստական տրնտեսությունները ետկայական քայլերով են աճում: Սա յե այն միտքը, վոր աղետ ապացուցել: Ապացույցները յաս են: Հետևաբար կարելի յե թե պարզ, թե բարդ թեզիսներ զրել (ապացույցներով):

Պարզ թեզիս (ինչ է ասված, ինչ պիտի ապացուցել)	Բարդ թեզիս (ինչ է ասված) կամ (ինչ պիտի ապացուցել) ապացույցները
Պողոս սոցիալիստական տնտեսությունների աճումը Պարսկաստանի Միության մեջ հսկայական քայլերով է կատարվում:	Պողոս սոցիալիստական տնտեսությունների աճումը Պարսկաստանի Միության մեջ հսկայական քայլերով է կատարվում: ա) սովետների ցանքերի տարածությունը 1928 թվին հավասար էր 1 միլիոն հեկտար, իսկ 1930 թվին՝ 4—միլիոն: բ) 1928 թվի դարձանը կոլտոգներում կային 500 հազար գյուղացիական տնտեսություններ, իսկ 1930 թվի դարձանը՝ 6 միլիոն: գ) կոլտոգների ցանքի տարածությունը 2 տարում 11/2 միլիոնից հասել է 36 միլիոն հեկտար:

४७५१६९८३

ՀՈՐՈՐԴ ԴԱՍ

Դ Ա Ս Ա Լ Ի Ք Ը

(Կրնասված)

1

Սլագուն

Կիսաքաղ արտի ծայրին նստել ե ցորենի դեզը:

Շուրջը՝ փխրուն սև հող ե:

Հողի լերեսին, սանդերքի առամների պես ցցվել են նոր քաղած ցորենի դեզին ցողունները:

Միապաղաղ անապատում մեկ-մեկ լերևացող ոռզիսների լայնատերև արմավենիների նման, արտի դեզին տարածության մեջ նշմարվում են լերինջնակի փշոտ թփերը, վորոնք դիտավորյալ կերպով դուրս են թողնված մանգաղի բերանից:

Փխրուն հողի լերեսին, ցողունների մեջ, կամ հողում թաղված քարերի վրայով աշխույժ խլրտում են հողագույն մողեսները և փոքրիկ իսկ խշղոցից՝ տասնյակ տեղերից թռչկոտել են սկսում կանաչավուն կիտուռները:

Յերբ արևը քիչ թեքվել ե սկսում դեպի դիմացի ցորնագույն օդը և դեզի կողքին ստվերի մի շերտ փռում, քաղվոր Արտոն գետին ե գցում մանգաղը, հնամաշ արխալուղի փեշերով սրբում ճակատի քրտինքը և ինքն իրեն կամաց խոսելով՝ դեզի մոտ ե գալիս հանգստանալու:

Գլխին՝ կարկատած մոխրագույն կեպի լե, վորի առջևի մասում նա րազրի մի կտոր ե ամրացրել արևի շեշտակի ու կիզիչ ճառագայթներից դեմքը պաշտպանելու համար:

Յերկու կողմերից, լավաշների նման, կեպու վրա բացվել են նրա նոսր ու մեծ ախանջները:

Գլխից ներքև, վերի շրթունքների վրա, պսպղում են վոսկեգույն աղվամազերը: Նման աղվամազերի լերկու փունջ ել նրա ծնուաթի լերկու կողմերում:

Արխալուղի քանդած կոճակների տակից յերևում են նրա քրտած ու վոսպնագույն կուրծքը:

Արտոն մենակ ե քաղում իրենց արտը:

Նրա հայրն արդեն բանից ընկել ե: Ինքն ել վոր վաթսու

տարեկան դառնա ու այդ վաթսուհից հիսունը չարաչար աշխատանքի մեջ մտնի՝ նրա որին կրնան:

Մայրն ել՝ յերեքվելով հազիվ հաց ու թան բերի քաղվոր վորդուն:

Իսկ տանն ել, դրանցից գատ ուրիշ վոչ վոք չկա:

Նստում է Արտոն դիզատակի շվաքում ու ինքն իրան միտք անում:

— «Ես ել կյանք ա, ես ել ապրումս ա: Առավոտից ընչանք իրիկուն արուն քրտինք թափի, արևի տակ տապակվի ու մի քսա թանով փոր կշտացրա: Յանի ես դիպի մեկ համար, ընչի համար, ինչս ա մնացել ես շոգ ու անշուք չուում: Ես ել հալբաթ կոմսոմոլի կյանք ա ելի: Թքած ըսենց կոմսոմոլի կյանքին: Թե պտի ելի ըսենց չարչարվելի, լանի ել խի կոմսոմոլ գրվեցի: Չե, իմա քաղաքն ա, ինչքան ուզում են զրուզուան եդ պառաջն ու հալիվորը... Քաղաքի ու ստեղի կյանքն ել հալբաթ մեկ են... Գնա քեզ համար միջանի սհաթ ծառայի ու ընդուց դուրս արի բուլվար, պրաժեկտոր ու քեֆդ արամիշ արա... »:

Դիզատակին նա յերկար եր մտածում ու խոսում ինքն իրեն, ապա մտքի թևերով քաղաք փոխադրվում, հազար տեսակ պաշտանի մտնում: «Ես մեկը լավ չի, փողը քիչ են տալիս... Ես մինը վոնց փոր տվելի լավն ա... Են մեկելը դհա լավն ա... Ես ինչ լավ կյանք ա, ես ինչ լավ ապրուստ»: Ռոճիկը՝ շատ, սենյակը՝ լավ, «քաղաքարի»: Ամեն որ՝ թատրոն, կինո: Ինքն ել իրանց գլուղի վարժապետիցն ավելի բան ֆահմող ու գիտուն... — «Ուրախ, կյանքն ել զաթի ես ա», — մտածում եր Արտոն ու նորից սթափվում դեզի շվաքում:

Յերկար եր միտք անում Արտոն այսպես, ու յերբ «յերանելի» մտքերի շարանը կորվում կամ վերջանում եր, վոնց վոր յերազում, մի սև ոճ դարձած, նրան եր մոտենում ու կարծես ձեռնելին եր ուզում փաթաթվել մանգաղը:

Ելի յեր մտածում նա, ապա պապական կոկորդը թրջում դիզատակին թեք լնկած կթի տաք ջրովը: Վեր կենում տեղի, և դանդաղ, դադաղի յետևից զնացող հուղարկավորի պես, գլխիկոր ու մտազբաղ, որորվում դեպի արան ու մանգաղը:

Նման որերից մեկն եր:

Միայն սովորով բանում եր կեռ մանգաղը:

Հասկերն որորում ելին վոսկեգույն, կոր գլխիկները և գետին փռվում ամբողջ հասակով:

Քաղում է Արտոն, ինքն ել չի իմանում արտումն է թե քաղաքում...:

Հասկերի վոսկի գլխիկների միջից — քաղաքն է փռվել նրա դեմ իր ուղիղ փողոցներով և սև, քարաշեն աներով:

...Քաղաքը... տները... պրաժեկտոր... թատրոն... պաշտոններ...:

Քաղում է Արտոն, «յերանավետ» մտքերին հանձնված:

Աչքերով՝ անմիջականորեն արտն ու մանգաղն է տեսնում, քայց մտքի ալքերով՝ սլանում հեռուններն ու հեռունները...:

Բայց մանգաղը դադաճանեց նրան: Տորենի փնջի հետ նա քեռեց Արտոյի ձեռքը, կարմիր տաք հեղուկով ներկելով դեղին ցողուններն ու գորշ հողը:

— Յես ել հանդ զնացողը չեմ: Ըու ա, հոգիս կերաք, ես ել ապրումս ա, ես ել կյանք ա, թքած ըսենց կյանքին: Յես ձեզ ասում եմ թող արեք քաղաք դհա, փող աշխատեմ դարկեմ ձեզ ու դուք թեք ընկեք, աղավորի կերեք: համա դուք մի կողմի ընկած մի բաշ ձեր եղն եք քշում: Չեոքս ել վրեն տվի, բու ա, ել ինչ եք ուզում: Հո չեք ուզում, վոր ջանդակս ել արտում շուն ու գելի փայ դառնա...:

— Այ բալա, փորձանք ա, պատահում ա, ցամառ ու փորձանքը մարդկանց հմար ա ստեղծված, հո սար ու չոլի հմար չի, — հաստ ձախով վրա բերեց Արո ապին, թաղբհի հատիկները չլիկացնելով:

Այո մեծ մոթալը մինչև ականջներն է իջել:

Թավ հոնքերը, հավի բացված թևերի յե նմանվում: — վորոնց անբեկ մ, ցանցառ արտեսունքների տակից, խաղողի ճխված հատիկների նման, յերևում են նրա ջրակալած բիբերը:

Յերբ ապին դողդոջ ձեռներով բռնած խմում է թանը, բեխերը փռվում ու ծփում են նրա յերեսին, վոնց մամուռը՝ չրի յերեսին: Թանի քստան հետ տանելուց հետո, նա բերանն է քաշում թաց բիխերը և ախորժակով ծծում:

— Յա, բալա, հաց աշխատելը, քյուլֆաթ պահելը գիտես թե հեշտ բան ա... Բա յես ինչ չարչարանքով եմ քեզ եդ լաշին հառցրել: Յերեսուն տարի մենակ Գարսեան աղի կշտին եմ նոքարու թշուն արել, գոմի հետ հաշան եմ կրել, յիզան հետ կամ եմ քաշել ու ես մեջքով ամեն առավոտ թամբել, դո ըս եմ թափել բսան տավարի աղբը: Սովալի եդ, քանի հետ պլետ ու դադանագ եմ կե-

րել աղիցս: Բա՛, բայա ջան, ոջախ դնել, հաց վաստակել, քլուլֆաթ պահելը հեշտ չի... Ընչանք հմի վոնչ հող եմ ունեցել, վոնչ մալ: Հմի ել փառք աստու, Սովետի զակոնը հաստատ մնա, հողն ել տվեց, արան ել, ել ինչ ես դարդ անում, բալա՛ ջան, վար ու ցանքս արա ու քեզ հմար արխալին ապրի, ելի՛...:

— Ե՛... ելի հին նաղլներն սկսեցի՛ր: Իմացա՛նք, Հմի ի՞նչ անենք, վոր դու ըտենց ես ապրել, քու ասելով պտի լես ել ըտենց ապրեմ, ի՞նչ ա: Են քու վոխոր գնաց ե իրա զակոնն ել հետը տարավ, հմի ալա՛ը փոխվել ա, փոխվել...:

— Բան չունեմ, բալա ջան, իմ ասելն ել ես ա, վոր լես ես ոջախը դրել եմ, լավ թե փիս, շեն եմ պահել, դու ել գլուխ տար, կրակը վառ պահիր ոջախումս: Ես աշնանն ել զաթի, տերը կամե- նա, մի հոր վորդի, հալալ կաթնակեր աղջիկ կճարենք, վոր գա ժո- րդ քոմագ ըլի: Ի՞նչ անեմ, բալա՛ ջան, իմս պրծել ա, ել ձեռա բան չի բռնում, միքանի տարի յել պահիր ու պատվով հողը դիր հորդ գուլը:

— Ապի, դու ելի հա՛ քու ասածն ես գոռում, ի՞նչ անեմ դա- տարկ ոջախը, ինձ ուսում ա պետք, ուսո՛ւմ...:

— Ըստի յել ես կարդացնում, վորդի, իրիկնեցը Կնիմեներ հվաքվում, կարդում են, դու ել գնա կարդա, քեզ ով ա բան ասել, — վրա բերեց Արտոյի մայրը, վոր գլուխը քարշ, մեծ աւեղով աղի ծակ գուլպաներն եր կարկատում:

— Ե՛հ, նախի, դու ել լանի բան ասիր, ելի՛, նրանց կարդաց- նելն ինձ փոր չի կշտացնում: Յես պիտի քաղաք գնամ, մեր վար- ժապետիցն ել գիտուն դառնամ...:

Նավթի ճրագը, կուչ լեկած սև ճրագակալի վրա, լուռ լուռա- վորում եր:

Այդ լույսի տակ դեռ լերկար զրուցում ելին նրանք: Հալըն իր ոջախի հռոտնկալներով, իսկ վորդին՝ քաղաքի:

2

Ամառային պարզկա գիշեր եր:

Ամեն ինչ լուել եր գլուղում:

Հակառակ լերեկվա ալրող շողին, գիշերը հով եր և ճանապարհ- հորդության համար հաճելի:

Յերկու լավա՛շ ու մի կտոր պանիր փաթաթելով հին թաղկի- նակի մեջ. Արտոն մեջրին կապեց, վերցրեց ձեռնափալա՛ւ և դուրս լեկավ տանից, յերբ ապին ու իր պառավը խոսքացնում ելին և կամացուկ շրջնալաց —

— Մնաք բարով. ձեր ոջախը ձեզ ըլնի, լես չուգեցի ձեր ոջախը...:

Գլուղի նեղ փողոցներով նա անցնում եր գողի նման, կասկա- ծամիտ: Նրան թվում եր, վոր ամեն մի խոտաղեզը, կամ աթաթի ամրոցը մի-մի փափախներ են՝ վորոնց տակ պահ մտած գլուխներն աչքերը չռած, աղանջները լարած հետևում են իր ամեն մի քայ- լին: Ահա են մեկը, վոնց վոր ապու փափախը լինի: «Չըլնի՛ ապին դալիս ա...» մտածեց Արտոն ու առանց մարմնի՛նը շարժելու՝ գլու- լը դեպի լես ծռեց:

Նա գնում եր կամացուկ, կծկված, ու վոտները գետնին ելին կաշու՛ւ առանց փոքրիկ իսկ ձախ հանելու:

Այսպես, մինչև գլուղից դուրս լեկավ: Իսկ լերը բավական հե- ոացավ, սիրտն աստղալից լերկնքի նման բացվեց ու յերջանկավետ մտքերը նորից կյանք առան:

Դիմացի բլուրներն ու պուրակները, վոնց վոր քաղաքի թաղե- ըր լինեն, քարաշեն, թիթեղածածկ ու ներկված աներով:

Ահա են ավելի բարձրը, վոնց վոր իրա պաշտոնատեղին լինի, իսկ են մեկնել ել՝ «պրաժեկտորի շենքն ա ցաթի»:

Լուսինն ել՝ մազերը կտրած կոմյերիտուհի լինի ասես, վոր ծավել ու քաղցրորեն ժպտում ե Արտոյին:

— Լազմի՛... կյանքը ես ա, ես... համա վոնց ազատվեցի...:

*
**

Արտ ապու քուլաշը հանդում մնաց ու հողն ել անտեր:

Ո՛վ պիտի նրա հագսը քաշեր, ով պիտի մտածեր նրանց ապ- րուստի մասին:

Յերկա՛ր միտք արին թե ինքը, թե կինը: Ապին լերկա՛ր որո- րեց ծեր գլուխը, համառորեն թագրեհի հատիկները մեջ վորոնեց իր բախտը, բաց ճարչեղավ:

— Ելի հուլիս Գարսևան աղի վրին ա, ալ կնիկ, տըմ եմ, գնամ նրա վոտն ընկնեմ, բալի մի իլլա՛լ անի. եսքան տարի նրա աղն ու հացն եմ կերել, նա եդ ալն ու հացը հարամ չի անի:

Կիսն ինչ կարող ե ասել: Դրանից լավ միջոց դժվար թե նա ել մտածեր:

Հաստ ու վոտոտ ձեռնափալախն հենած՝ ապին բռնեց Գարսե- վան աղի տան ճանապարհը:

— Բարաջողում, Գարսեան աղա,—կամացուկ ու վախկոտ
տոնով կմկմաց Արո ապին, և լեղեկեցու պատի տակին վողորմու-
թյուն խնդրողի նման, կուչ լեկավ դուան լետև:

— Աստծու բարին. հը, խեր ըլի, ինչ կա,—մամուաց Գարսե-
վան աղեն խանչաների նման կեռ բեխերի տակից, և հարցական
հայացքը դեպի նա վողորեց:

— Խերը՝ խեր ա, Գարսեան աղա, խեր չելած, դհա ինչ կա-
րող ա ըլիլ:

— Հը, առա, բանն ընչո՞ւմն ա...

— Աղա ջան, ելի քո նոջարն եմ. քո վոտի տակի հողն եմ...
Քուլաշո հանդումն ա մնացել, բեջարող չկա. Տղես փախել ա, ա-
սըմ են քաղաք ա գնացել: Հմի մաթալ եմ մնացել. հույսս մինակ
քու վրին ա, բալի մի իլլաջ անես:

— Բա... փուչ ժառանգն ել բտենց կլինի, բերնին մի արշին
լեզու ունի, վոր խոսացնես ել—«կուլակ ես» կասի. հերն ել հո
կուլակ չե՞ր խի եդ որին գցեց: Ե՛հ... աշխարքը քանդվել ա, ել վոնչ
մեծն են ճնաշում, վոնչ պուճուրը... Աստվածն ա, վոր համբերում
ա. լես լլեյի, չելի համբերի... Նստի, նստի, Արո Ապեր, նստի,
հալբաթ մի ճար կանենք, — վրա բերեց Գարսեան աղեն միբուքը
շոյելով:

Թշվառութիւնն ու անգորութիւնն եր մարմնացել Արո ապու
աչքերում: Որորելով ծեր գլուխը, նա անխոս կուչ լեկավ թախտի
մի ծալրին:

— Հախն ել ինչ ա, կտտանաս, Գարսեան աղա,—լռութիւնը
խզեց ապին:

— Հախս վո՞րն ա, մի լավութիւն ա, կանենք ելի, լես քո
ամադը չեմ մոռացել: Դու լես, վոր չես հիշում, հեչ տունս ել չես
գալիս, լալաղ ել չես անում հետս խոսաս: Ըտենց ա, բա, հմի
մենծ մարդ ես դառել, ժողովներ ես գնում, ով ա իմանում լնդ-
հարենք ընչեր ես խոսում իմ մասին: Դու ղխ-ըհուրդ ընտրելիս ել
արածս լավութիւնները մոքիցդ ընկնում են և ինձ թողած, գող ու
անամթ բատրակներին ես մատ տնկում: Վոնց ա, խի չես քո
ընտրած բատրակների կշտին գնում, թող ոգնեն Ե՛. բա, ըսենց
բաներ կան, Արո ապեր:

— Դրուստ ես ասում, աղա ջան, ըստուց դենն ել գալաթ եմ
արել: Համա դու մեր գործիցը խոսա, մի իլլաջ արա, արեկդ դուր-
բան:

— Արո ապեր, հիմի հո գիտես ինչ վախտ ա, կալի լավ ժա-
մանակն ա, հմի հերն իսկի իր տղին տավար չի տալիս, համա լես

հոժարութիւմը իմ վրեն եմ վեկալում քուլաշդ կրեն ու ծեծելը...
Համա. պայմանով, վոր մասուլը կխսենք:

Ասածեց Արո ապին, լերկար մտածեց, մտքում հաշվեց, չափեց
ձեռք ու դժվարութիւմը վրա բերեց:

— Թող քո խոսքն ըլնի, Գարսեան աղա...

— Եդ ել վոր անում եմ, բեզ հմար ա, լես քու ղուլլուղը չեմ
մոռացել. թե ուրիշն ըլներ, իրեք փայն ել վոր տար, հազի չելի
ինի, համոզիչ տոնով ծոր տվեց Գարսեան աղեն:

— Ապրեն վորդիքդ, աղա ջան...

— Բա, լես ել քո քո կոմսոմոլ տղի պես անջիգար չեմ. Խեղճ
մարդ...

— Ե՛ Ե՛ Ե՛հ...

Ապեր, ասըմ եմ արի մի ուրիշ բազար ել անենք. լես գի-
տամ, դու ել արտդ բեջարողը չես, վոչ մալ ունես, վոչ ել աշխա-
տող ձեռք, տղեդ ել գաթի բաղալից լետ եկողը չի, փուչ ընի
ըտենց բեզովաթ ժառանգը հա... Ասըմ եմ արի, հողդ ել ինձ տուր
իջարով ու դու հեռու կաղնի քեզ հմար, լես վարեմ, ցանեմ ու
մասուլն ուղարկեմ տունդ, մի բան, վոր հմի հոգս քիչ ա և մալ-
տավար ել ունեմ, փառք աստծու...

— Եդ ել լավ ես ասում, աղա՛ ջան, համա... պայմանն
ի՞նչ ա...

— Դու գիտաս, վոր լես քեզ ուրիշի վոտի չեմ տանի, լես,
քու ամադը չեմ մոռացել, քեզանից մի բան ել պակաս կվերցնեմ:
Մալխը, ինքն յերկունս ա վե կալնում, մեկը տիրոջը տալիս, համա
լես խղճով բան կըռնեմ, կեսը ինձ, կեսը՝ քեզ: Սերմը կառնենք
կիսովի, հողը քեզանից, մալն ու աշխատանքն ել՝ ինձանից:

— Դըժվար ա, աղա ջան, դժվար,—կամաց ձայնով վրա բե-
րեց Արո ապին, հաստ բեխերի տակից:

— Դու գիտես, ես հլա քեզ պակաս ասի, կարող ա ինքդ ես
ուզում բեջարել հողդ, գնա բեջարի, լես ավելի ուրախ կլինեմ,—
խոսակցութեան մտերմական շեշտ տալով, շարունակեց Գարսեան
աղեն:

Նա գիտեր, թե ո՞ր ե ուզում իր սլաքները:

Մի ձեռքը քունքին՝ լերկար միտք արեց Արո ապին և իր մա-
հալճիոն ստորագրողի նման դառնութիւմը ու անգորութիւմը՝ վրա
բերեց:

— Լավ, աղա ջան, եդ ել քո խոսքն ըլնի... համա... պայմա-
նը լե՞ք կապենք:

— Պայմանս վորն ա, իմ խոսքը քեզ պայման: Բա ամոթ չի՞

գլխիս գդակին ու ես բեխերի համար... Մենք մերմեջ հաշիվը կթափ-
զենք, թե չե, դրսում ամեն մի շուն շանգալ պախ իմանա ու մեջը
խառնվի...:

Նրա մեջտեղի մեծ սենյակը, ուր իրար դեմ-դեմի դրված են
տվեց ու խորամանկ ժպտով վրա բերեց:

— Խեբ տենաս, Արո ապեր...

— Խեբ տենաս...

Ողու բաժակները հաստատեցին պայմանը և՛ Արո ապին իր
նեցուկ ձեռնափայտին հենվելով, համբաքալ հեռացավ իր շաքերա-
րի տնից:

3

Անտեղ, ուր իրար խաչաձևում և անկյուններ են կազմում
քաղաքի յերկու բանուկ փողոցները, հենց այդ անկյուններից մեկի
մի հարկանի տան մեջ, տեղավորված է Կոմյերիտմիության գավա-
ռային կոմիտեն:

Նրա մեջտեղի մեծ սենյակը, ուր իրար դեմ-դեմի դրված են
միջանի սեղաններ՝ նոր բացված կոոպերատիվի նման, միշտ լին
հաճախորդներով:

Սենյակում բացվող դեմի դռանը, յերկարավուն ու ապլտակ
ներկված թիթեռի վրա, կարծիք տառերով փայլում է.—

ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

Ներսում, թեք դրված սեղանի մոտ, գլուխը թղթի կույտի վրա
ծռած, ջրբերում, կարդում, մտածում, վերցնում գրիչը, բիշ մտա-
ծում ելի, ու ապա թղթի մի անկյունին, ծուռ կերպով ինչ վոր
բաներ է մոկազրում մի յերիտասարդ:

Նրա բարակ բիթն ավելի յե դուրս ցցվել վոսկրոտ ալտերից:

Ներս ընկած աչքի խոռոչներում փայլում են սև ու շարժուն
բերբեր, վորոնք ավելի յեն վառվում, յերբ նա ջղայնանում է:

Իսկ այդ հաճախ է պատահում:

Գալիս են, ամեն ոք նույն մարդիկ, նույն խոսակցություններ-
ը և նույն պահանջները:

— Հրնկեր քարտուղար, գործադուրկ մեռանք ե...

— Ընկեր քարտուղար, սենյակս փուլ յեկավ. դուրսն եմ ձա-
ցել:

— Ինչ աշխատանքից կրճատեցին:

— Յեղբորս դպրոց չեն ընդունում:

Յեվ ախպես անվերջ:

Շատերը խոսք չեն հասկանում, համառում են ու ճնկեր
քարտուղարի աչքերի սպիտակում լողացող ածուխի կտորները
վառվել են սկսում:

Արտոն ել պատվավոր տեղ է բռնել նրա հաճախորդների շար-
քում:

Գալիս է: Կամացուկ բացում դուռը, դեռ դռան մոտից հա-
նում կարկատած կեպին, ավելի ցցում մեծ աղանջները, խոնար-
հաբար բարևում ու անխոս, պահակի նման ձեռքերը կողքելին,
կանգնում է սեղանի մի կողմը:

— Դեռ դու եստեղ ես, դեռ գյուղ չգնացիր:

— Ախր գյուղ գնալով բան չի դառնա, հրնկեր քարտուղար,
մի գործ տուր ապրենք ու քո յերեսից մարդ դառնանք... Ըսենց
անգործ մեռանք ե...— Կամացուկ թոթովում է նա, ավելի շեշտե-
լով «հրնկեր» բառը:

— Յես քեզ վաղուց եմ ասել, վոր գործ չունենք, թող, գյու-
ղնա տնտեսությանդ մեջ աշխատիր:

— Բա վոնց պտի ընի մեր ճարը, բա մենք հեշ քաղաքում
չպտի ապրենք, բա մենք չպտի լուսավորվենք, հա լսենց մութ
ու իմվար պիտի մնանք... ես ա ձեր «իրեններս դրա գյուղ» լու-
ղո՛ւնդը:

— Հիմի վոնց անենք քեզ հետ, յես քեզ ենքան ասի՝ թող,
գյուղ դնա ու գյուղի յերիտադարոցումն ել սովորի, բայց դու լալեղ
չես անում: Թե «յերեսներս դեպի գյուղ» ասելով հասկանանք, վոր
գյուղի բոլոր յերիտասարդներին քաղաք բերենք ու պաշտոնների
դնենք, բա գյուղումն ել ո՞վ պիտի կույի կույակի դեմ, ել ո՞վ պի-
տի տարածի կուսակցության ու Խորհրդային իշխանության գաղա-
փաքները:

— Հը՛մ — վրա բերեց Արտոն: Պատասխան գտնելը դժվար եր:

Անեն ոք եր գալիս նա, ամեն ոք գանգատվում ու ամեն ոք
զլխիկը հեռանում...:

Յերկու ամիս շուռ եր յեկել արդեն:

Արտոն դեռ անգործ թափառում եր քաղաքում: Ինքն եր հի-
մա մտածում իր գլխի ճարը տեսնել, վորովհետև քաղաքումն ելի
նույն մերժողական պատասխանն եր տալիս:

Նա ինքն եր ամբողջ ուրը շրջում հիմնարկից հիմնարկ ու գործ
փնտռո՞ւ:

Հիմնարկությունները միշտ միևնույն մերժողական պատաս-

խոսն են տալիս, իսկ քարտուղարն ել՝ «մի կ ղի ընկած», ստիպում է, թե գյուղ գնա:

Ինչ ահի Արտուն, Թողնի գլուղ գնա: Ինչպես գնա: Իսկ իր հեռանկարները 26 վար գլուղում բոլոր կծիծաղեն, լերեստվանք կանան: «Խնչոտ թաշն» ու «չոփուր Սարուն կսկսեն ձեռք առնել ճաղքի» Արտուն:

4

Դռնից ներս մտնելիս, հետ-հետ քաշված սեղանները ձամբալին բացում դեպի տրեստի նախագահի առանձնասենյակը:

Հասարակ ու չոր, աթոռի առաջ չորած նույնքան հասարակ սեղանը գրասեղան է հիշեցնում այնքանով, վորքանով նրա մի ծալումը ընկել է մի փքրիկ թանաքաման, մածուցիկ ու բավական պինդ հեղուկ մեջը լերդացած. Իսկ դա լել հիշեցնում է, վոր թանաքամանում մի ժամանակ թանաք է լցված լիզել, բայց աչքել է ժամանակ, թանաքը կամաց կամաց շոգիացել է, փոշին իջել, նրստել նրա մեջ և հետզհետե մեկել այն, պնդացրել: Թանաքամանից քիչ հեռու, խռովածի նման, պոչը քաշել ու ընկել է գրչակոթը, վորի ծալի լել ու մասերն իրար վրա հեծած, կարծես սղառնում են ալլևս վոչինչ չանել, լեթե դեպի իրենց ցուցադրվող անտարբեր վերաբերմունքը չփոխվի:

Առանձնասենյակի խորքում, բարձր դարակի զլիխն, փոշու գորշ ու թափանցիկ քողով ծածկված, ընկել է Լենինի կիսանդրին, միջանի «գործ»-երով ու գրքերով շրջապատված:

Սակայն բոլորովին փույթ չի Սանթրոսյանին, թե թանաքը մերկել է, թե գրչակոթի ծալը ծալին հեծցրած գործադուլ է առել կամ թե Լենինի կիսանդրին փոշոտել է:

Առաջինների կարիքը նա հազվադեպ է զգում, իսկ Լենինն ել՝ իր սրտումն է քանդակված, վոչ թե այդ գառի մեջ:

Յերբ նրա հարկավոր է լինում ներկայացրած գրության վրա մակագրել — «բաց թողնել» կամ «ունթուներ», վերցնում է գրչակոթը, բուրձ մատի լեղունգի վրա փորձում է մի կերպ ուղղել նախ խռոված ծալերը, թաթախում մածուցիկ հեղուկի մեջ, ապա՝ բթմատի ու ցուցամատի յեղունգների ծալերով մաքրում ծալից կտրված մազն ու լերդացած փոշին, և հաստ ու անհամաչափ գծերով խազվում է հեղինակավոր մակագրութունը: Իսկ լեթե այս արարողութունը շատ ձգձգվի, կամ գրչակոթը համառորեն պնդի իր «գործադուլի» վրա, ծալերը չմիացնելով՝ նա ջղախութամբ դեն է շարում «բու ախրոջ հերն ել անիծած» ուղեբձով գրչակոթը:

նից հանում բթածալը քիմիական մատիտը, լեզվով ու շրթունքներով թրջում, բերանում թողնելով անհաճելի համը, և մակագրում ավարտում:

Սանթրոսյանը գրչի կամ մատիտի կարիքն զգում է լերբ մակագրումներ է անում, իսկ լեթե դրանք ել հնարավոր լինելին առնել մտավոր կերպով, ապա ը թերցողը նրա սեղանի վրա վոչ բորբոսնած թանաքաման կգտնել և վոչ ել «գործադուլավոր» գրիչ:

Իր ամբողջ հաշիվները նա մտքումն էր անում և մատները ոգնությամբ:

Սանթրոսյանը վաթսուների մոտ է: Կարճահասակ, կլոր դեմքով, չին բանվոր է, կոփված բանվորական չարժ. մանրի ու մի շարք հայտնի գյուծադուլների մեջ:

Նրա աչքերում՝ խորամանկություն է ամբարված, իսկ արածայր կարճ միլուփից՝ կախվել է առաքինութունը:

Տարիներս ակոսներ են շարել ճակատին ու հզկել, վառվող փալ են տվել գանգիլ:

* *

Արտուն արդեն լերբորդ անգամն է, ինչ Սանթրոսյանի գրասենյակն է գալիս:

Նա, Սանթրոսյանից ավելի պնդեց դուրս լեկավ, ախքան գնաց լեկավ այնքան մերժում ու նախատինք ստացավ, բայց չընկրճվեց, և գուցե նրա այդ պնդեցությունն ու սնդրգլությունը Սանթրոսյանին համոզեցին, վոր այդ գլուղացի լերիտասարդից լավ բանվոր դուրս կգա:

Դրա համար ել մի որ նա Արտունի ներկայացրած ղեմումի վրա մակագրեց. —

«Ունթունել»:

Ապա գրասենյակի դուռը փակելով, ըստ սովորականի սկսեց նրա «խեշը քաշել» (խրատել հասկացիր, ընթերցող, ըստ Սանթրոսյանի բառարանի):

— Խելքդ գլխդ հավաքի, բան սովորի: Ուրիշակի համար ձեր կոմսոմոլները շատ են սիրում «ըստ ելության», «ըստ կարգի» խոսալ, նրանց աչք չոսա, գլուխդ քաշ արա ու բեզ համա աշխատիր: Վորակալորվիր, վորակավորվիր:

Փեշը քաշելու արարողությունն ավարտելուց հետո, Արտուն ուրախ ուրախ վերցրեց հեղին կավոր մակագրությամբ զրոշված իր դիմումը և գլխաբաց, ականջները դուրս ցցած, խորին շնորհակալությամբ ու լերաբառագիտությամբ շոյելով Սանթրոսյանի սիրտը՝ դեպի գործարան շտապեց, ուր նրա առաջ բացվեց մի նոր աշխարհ:

Ինչպես միջանի որ գնացելով ճանապարհորդող ուղևորը վերջին ուրը, լերը նպատակադրած քաղաքին ե մոտենում, սկսում ե անհամբեր ներս ու դուրս անել, պատահանից նայել, նստել, նորից կանգնել, և ինչպես ժամանակը ծանր ու դանդաղ ե սահում նրա համար, այդպես ել Արտուրի համար այդ որը մեծ դժվարությամբ անցավ գործարանում:

Կարծես ոտարության մեջ ընկած լինելու նա:

Շրջապատում ամեն ինչ շփթ ե, խորթ ու ոտար:

Մեծ մտավախությամբ եր նայում նա հսկայական մեքենաներին, վորոնք ելեկտրական կոճակի մի փոքրիկ հպումից, մոնչալ ելին սկսում ու սպառնում, կարծես կտոր կտոր անել մոտ յեկողին:

«Վհնց ել ռիսկ են անում, վոնց ել չեն վախենում դրա վրին կոնգնոդները», — մտածում եր Արտուր նույն մտավախությամբ:

Սակայն նրանք վոչ միայն Արտուրի նման չէին զարգանդում, այլ մինչև անգամ մեքենայի ուղիքի հետ յերգեր ել ելին լերգում:

«Չէ, Արտուր, ես մեկը քո բանը չի, թե հանդում մանգաղը ձեռքիդ վրա պրծներ՝ միքիչ տեղը պիտի պոկեր, համա դե եդ ա նաստված մաշինը վրա պրծավ, կորար, մեծ բրդուջն՝ աղաւջդ ա թողալու...»

Յերկրորդ ու լերրորդ որերն ել ծանր անցան:

Արտուր անհամբեր միշտ անցնում եր գործարանի գրասենյակի առջևով և աչքի ճոթով, թաքուն ժամացույցին եր նայում, թե, քանի ժամ կա դեռ, կամ լելը կլա «շաբաթի» ժամանակը:

Ժամերը ծանր են սահում: Վարպետ Նիկողոսն ել Արտուրի դուրը չի գալիս. պոչավոր ակնոցների տակից, աչքերը չռած, նա անդադար մտիկ ե տալիս, թե ուր ե գնում, կամ ինչ ե անում Արտուր:

«Ես ինչ գերություն ա, ախպեր, — մտածում եր Արտուր, — թամամ վոր գերություն... Ընենց ա վարավորդ անում, ընենց ա թամաշ անում, վոր չես ել կարա տեղիցդ ժաժ գալ, թո՛ւն, ես ինչ թարս մարդի ուստ եկանք...»:

Վարպետը կամաց-կամաց նրան «լծել» սկսեց: Թեև առաջին որերը թողնում եր, վոր Արտուր ման գա գործարանում, մեքենաները դիտի, ուսումնասիրի, իսկ հիմա արդեն գործի դրեց նրան:

Արտուր ծանրություններ եր փոխադրում, մեքենաներ մաքրում, յուղում, պտուտակները սրբում:

Բաց ելի ժամացույցը չի մոռացել:

Գրեթե ժամը մի անգամ, կամաց նա սողում ե գրասենյակի դռան առաջով ու աչի ճոթով տնտղում ժամացույցի սլաքները:

— «Հայ, կոտրվեք դուք, հեչ տեղից ել ժաժ չեն գալիս» — մտածում եր նա, լերը նրա կարծած յերեքի փոխարեն ժամացույցը մի ժամ եր միայն առաջ գնացել:

Ժամերը ծանր են սահում, գործը դժվար ե, իսկ վարպետ Նիկողոսն ել հեչ Արտուրի դուրը չի գալիս:

Արտուրի ընդունվելուց մի ամիս եր անցել, լերը առավոտյան Սանթրոսյանը մոտեցավ վարպետ Նիկողոսին, բարեց ու —

— Հը՞, վոնց ա սրա բանը — վրա բերեց, մատնացույց անելով Արտուրին, — մի բան դուրս գալիս ա թե չե...

Վարպետը գլխով բացասական նշան տվեց:

Սանթրոսյանն աչքերը կկոցելով սկսեց վոտից մինչև գլուխ զննել Արտուրին, կարծես առաջին անգամ եր տեսնում և նոր եր գործի ընդունում, ապա մի կողմ տանելով վարպետ Նիկողոսին, աչանջին փափաց: —

— Թե կտեսնաս բանի պետք չի, պոչը խուզիլ տալ-տու:

Հետո մոտենալով Արտուրին, պատի մոտ տարավ ու սկսեց:

— Միտը խաբար ա բերել, վոր շատ ես անգալութիւն անում: Խեղդ գլխիդ հավաքի, փեշակ սովորի, որինակի համար անգալների պոչը շուտ ա խո գվում... Վերջը կփոշմանես, հա...:

Թե վարպետի ակնոցները տակից չռած աչքերը և թե տրեստի նախագահի խրատը վրդովեցին Արտուրին: Ամբողջ որը նա այդ մասին եր մտածում:

— Ես ինչ կյանք ա, ախպեր, ես ինչ որենք ա, քանի խաղելիս, քանի խոսող կա գլխիդ: Չես իմանում վորին լսես, լա վորին չուղար աաս: Ըսենց ել բանվորական իշխանություն կլի, վոր մի բանվորի գլխին քառասուն խաղելին կա կադնած...

Այդ մտքերը, Սանթրոսյանի սպառնալիքը, գործի դժվարությունը, ժամանակի դանդաղ սահելը, վարպետ Նիկողոսի խոժոռ ու անդուրեկան նայվածքն Արտուրին անչափ ջղախացրել ու վրդու վեցրել ելին և նա մեքենան սրբելիս մի քիչ անդուլտությունից, մի քիչ ել վրդովմունքից՝ շուտ տվեց 2 փթանոց բենզինի ամանը և բենզինը շաղ տվեց գետնով:

Ինչպես գազազեց վարպետ Նիկողոսը:

Կարծես դարանակալ թշնամին սպանել եր նրա վորդուն, կամ թե հովազն եր հարձակվում իր գոլի վրա:

Պոչավոր ակնոցների տակից նրա աչքերը հրդեհվում և ասես դուրս ելին ուզում պրծնել ակնապիններից, իսկ կնճռոտ ճակատին քանդակվել ելին մանկան մատները հաստությամբ կապույտ լեբակները:

— ...Կորիք աչքիս առաջից... արունդ թող թափեր եզ բեն-
զինի տեղը... լակոտ... Արտոն լուռ ու սպրդնած կծկվել եր տղատի
տակ և ջղախությամբ կրծում եր յեղունգները:

«Փորձանք ա, պատահում ա, ցամփե ու փորձանքը մարդկանց
համար ա ստեղծված, հո սար ու չուր համար չի...» — այդպես եր
ասում ապին, այդպես ել մտածում եր Արտոն, բայց ասել չէր հա-
մարձակվում: Նրա շրթունքներն ու ծնոտը դողում ելին և բառերը՝
խորտակվում կոկորդում:

Կոնֆլիկտը տխուր վերջացավ:

Հանրապետության Կոնստիտուցիայի հայտարարությունները՝
մակագրութունը կրող տախտակի վրա կարգացին՝

Ք Ա Ղ Վ Ա Մ Ք

Տ... Գործարանի տեղկուսի յեվ արտադրական հանձնաժողովի
սիացյալ ժողովի, վոր կայացավ 1924 թ. մարտի 5-ին
№ 7 արձանագրության

Լ Ս Ե Ց Ի Ն	Վ Ո Ր Ո Շ Ե Ց Ի Ն
2. Մինասյան Արտոյի հարցը, վորը գործին վերաբերվում աշատ անփութ և անբարեխղճական և այսոր ուշադրություն չդարձնե- լով, թափեց լեբու փութ բեն- զինը (Ձեկ. վարպետ Նիկողոս):	2. Ձգուշացնել Մինասյան Ար- տոյին, գործին վերաբերվել բա- րեխղճական և անել նկատողու- թյուն բենզինի համար ու խիստ հանդիմանութուն և վերջին ան- գամ զգուշացնել նրան (միաձ.):

Ժողովի նախագահ՝ (Վարսյան Կ.)

Քարտուղար՝ (Արտակյան Լ.)

Իսկականի հետ ճիշտ ե,

Տեղկումի քարտուղար՝ (ստորագրութուն)

6.

Գարնան ծիլ ու ծաղկի, ծիծեռնակի ու արտուտի հետ գլուզ
մասով առաջին տրակտորը:

Հսկայական գոմեշի նման փնջալով ու ծանրաշարժ նա որոր-
վեց նեղիկ փողոցներով և կանգ առավ գլուղի հրապարակում:

Խնչպես «մարալ» գոմեշին կամ «ջեյրան» յեզանը «խամից հա-
նելիս» տերը դուռն շեմքում ձու լե խփում նրա ճակատին, կամ
վզից կախում «թալիսմալի» կապույտ լեռանկյունին, այնպես ել

նոր ու լերկաթե գոմե ի տերերը զարդարել ելին նրա կուրծքն ու
ճակատն՝ իրենց «թալիսմալ-ներով»: Կարմիր ժապավեններ ելին
կապել նրա կրծքին և առջից ցցել հաղթական կարմիր դրոշակը:

— Տրախտորի մաշին...

— Տրախտորի մաշինն եկավ...

— Ուռն, ուռն, տրախտորի մաշինն եկավ...

«Տրախտորի մաշինը» յարժվեց գլուղի հրապարակից ու հա-
տարակութուն լայն ողակով շրջապատված դուրս լեկավ բաց դաշ-
տը, առաջին՝ քաղաքի ցիական կովում ընկած Ալեքի արևո՝ Հեղ-
նաբի տարը վարելու:

Կոմյերիտականների քեֆին քեֆ չեր հասնում:

Գարնանը հանդգրս լեկու մտրուկ երի նման նրանք ուրախ
թռչկոտում ելին տրակտո ի շուրճը:

Ապա իրար մոտ գալիս, թև թևի գցում, և զվարթ կերպով
ովսում ելին լերգել:

Կնաս բարով. չգաս տարով:

Պարոն Սատրսով,

Ես աշխարհը մերն ա հիմա,

Մըն ել կեան:

Հանդում միտինգ լեղավ:

Վարկային լնկերութան նախագահը բացատրեց գլուղի չթա-
վորներին հասցրած իրեն առաջին ուսուցչական մասին: Ապա կանգ
առավ վարկային նկերութան, արտեղների և կոոպերացիայի դերի
ու նշանակութան վրա:

Բոլորս ել վ. ջանքին «տրախտորի մաշինի» մոտքը՝ գլուղ-
թորհրդի նախագահը, կոմյերիտիսթյան բժիշի քարտուղարը բառ-
բանկով, ուսուցիչի, կին պատգամավորուհին:

Յեվ լերը «Յի բձոն» շափ-շափելով առաջին ակոսաշար ժա-
պավենը զցեց գլուղ հողի լերե ին, — ջահեները բձրաձագ «ուռն»
կանչեցին, հասակավորներն ուրախութունից հոհալ սկսե ին կա-
նալք խաչ հանեցին լերաներին և լերկու կաթիլ արցունք հան-
գարտորեն վար ի՛նչով Արո ապու այտերին:

Գարսևան ողեն հանդ դուրս չեկավ այդ որը:

Չարչի Չալուրի դուքանի առաջ նստած, նրանք լերկար զրու-
ցում ելին:

— Չտես շան վորդին եր մի լերկաթի կտոր են տեսել ու վոնց
են վրա տվել... «ուռն» հա «ուռն» գահլ-ներս տարան, ելին...

— Ե՛հ, ինչ ես արտիդ նեղութուն տալիս, Գարսևան աղա,

եղ մայրնը գրանց բան անողը չի, մի անձրե վրա տվեց թե չե, տեհար ժանգոտվեց ու խարաբա դառավ...

— Յես եղ վաղուց գիտամ, ջանմ, համա ես շան վորդեանց լսպագութունը չի քաշվում:

— Համբերի՛ հլա, Գարսևան աղա, համբերի՛... Աստծու արքայութունը համբերողինն ա...

* *

Այդ գարնանը Գարսևան աղեն վարեց Արո ապու արտը: Վարեց, բայց ցանել չկարողացավ:

Գլուղխորհուրդը քանդեց ապուրինի կերպով կնքված պայմանը և արտը հանձնեց իր իսկական տիրոջը:

Փոկը նրան սերմացու տվեց և կոմյերիտմիտ-Քյան րջիջր միաձայն վորդեց, Գարսևան աղի «չգրու», շաբաթորակներին միջոցով ցանել, քաղել ու կախել վարած արտը:

Այս անգամ Գարսևան աղեն լեկավ Արո ապու տունը:

— Լավ ույին բերիր գլխիս, ալ հալիվոր... Հողդ վարել տվիր ու արխալիս տանդ վեր ընկար... Մը գլուղխորհուրդ ելա չես գնում գործի յետեից ընկնես. ինձ թողել ես մեջտեղ ու դրող քաշվել: Կարող ա արխալին ես, վոր եղ լուպաղ լակոտներն ալ տղ պտի բեջարեն: Հա՛, հողս նրանց գլխին... Մեկն ել դրանցից քո հարազատ տղեն եր, ելի, տեհանք... Լավ կբեջարեն, մաշալլահ... բեջարելուն խոսք չկա...

— Յես ինչ անեմ, Գարսևան աղա, լես հլա են վախտը քեզ տտի, թե պայման կապենք, բանը զակոնով բռնենք, համա դու քո ասածն արիր, հիմի վոր զակոնը թող չի անում, լես ինչ կաբամ անեմ...

— Հմի զակոնով ես խոսում, հմ... Հմի ձենդ տաք տեղիցն ա գալիս: Սորմացու լեն տվել հարիֆին, ընդուր զակոնը միտն ա ընկել: Բա են վախտը խի՛ չիր զակոնի փեշիցը բռնում վոր լեկել վոտներս ելիր ընկել թե — «ալա ջան, քալաշս կրող չկա, ծեծող չկա»:

— Գարսևան աղա, են վախտը ճար ու ճանապարհ չեյի իմանում, տեր ու տիրական չունիլի, համա հիմի...

— Հիմի տի ալաններդ շատացել են, հմ... են խնքոտներն ել տեր են կաղնել... Հլա մի թող իրենց տանը քոմագ լլնեն, լես քեզ տերութուն անես: Դու ել են խելելն ես, վոր նրանք պտի քեզ օգնեն... Դրուստ ա ասած. թե վոր խելը ունենալիր, ել խի աղքատ կլնեիր: Թամամ դրուստ ա...

Աղա ինքն իրեն քննադատելով... —

— Ասա, ալ Գարսևան, ել մարդ չկար, վոր եկար ես ցնդած հալիվորի հետ գործ բռնեցիր, եսքան տալի աղքատից ով ա խեր տեհել, վոր դու տենաս...

— Զակոնը չի թող անում, աղա ջան, զակոնը, — նորից կըրկնել սկսեց իր խոսքերն Արո ապին:

— Զակոնը թող չի անում հմ, ձենդ կտրի, մուսղոնիկ շան վորդի, վոր դու ուղենաս, գլուխ ցավացնես, զակոնը շատ լավ թող կանի, համա դու քո եղ խելքով ուրիշ բաներ ես մտածում... Դո՛փակ հալիվոր...:

Գարսևան աղեն ելի տաքացավ, բորբոքվեց, ապա թքելով ապու շեմքին, դուռը պինդ վրա խփեց ու հեռացավ:

7.

Վարպետը վարպետ ե, բայց բոլոր վարպետներն ել միատեսակ չեն լինում: Նրանք կարող են հասարակայնորեն անհրաժեշտ բանվորական վորոշ ժամանակվա ընթացքում, միատեսակ գործիքներով միևնույն քանակությամբ արտադրել. բայց բնավորութամբ, վարվելակերպով, նրանք բոլորովին միատեսակ լինել չեն կարող:

Որինակ վարպետ Նիկողոսն ու Ղևոնդը: Ինչ նմանութունս արանց մեջ:

Առաջինը լերկաթի նման մարդ ե, կտրուկ բնավորութամբ: Մի թերթ թյուն կամ հանցանք ունեցար թե չե, իսկայն լերեսովդ ե խփելու, ինչպես խարաղան: Մի անգամ պոչավոր ակնոցների տակից լերեսիդ նայեց, բավական ե, խելույն կհասկանա բնավորութունդ, կճանաչի քեզ:

Այդ բնավորության համար ել նա կոմբլիջի սիրելին ե դարձել և բանվորներից շատերի խոր ակնածանքի առարկան: Սանթրոսյանը նրանից ե մեկ-մեկ խորհուրդներ հարցնում, իսկ կոմյերիտականները «պապաշա» են կանչում նրան:

Մի օր նա Արտոյի դռնալով... —

— Ալ, լերեսիդ եմ ասում, անգլալ ես, լես անգլալներին չեմ սիրում: Խելքդ գլխիդ հավաքի, բան սովրի, թե չե լես ժամանակ չունեմ հաստագլուխների բեյնում բան քամելու: Եսքան մախտ ա, ինչ եստեղ ես, հեջ բա՛ն չես ֆանմում, բա դու լերք պիտի բան տվորես:

Ինչքան ել բանվորները սիրեն վարպետին, ինչքան ել Սանթրոսյանը նրանից խորհուրդներ հարցնի և ինչքան ել կոմյերիտա-

կանները նրան «պապաշա» կանչեն, բայց և այնպես նա Արտուրի գուրը չի գալիս:

Արտուրի աչքում նա վնց վոր մի հրեշ լինի, վորը պատրաստ է կտոր-կտոր անելու իրեն

Նա այնպես եր նախում վարպետին, վնց վոր վոխերի մի թշնամու:

Բայց բոլորովին այլ է վարպետ Ղևոնդը:

Յերբ գնահատու կոնֆլ կտայն հանձնաժողովում զբաղած եր Արմենակ Սարինյանի կատեւորիան բարձրացնելու հալցը նա ձայն լնդրեց և սկսեց.

— Եղ ընկերը հեշ բանի պետք չի, ախպեր, ինչ անում ես՝ բռնիք բան չի մտնի, զորոյինակ աւում ես վալլոկը յվա նա վինտն ա հոյորում կա՛ թե ասում ես բնդինը բեր, նա գնում պահեստապետի հետ գլուխը ի բռնում մ Չորորինակ նրա կշտին աշխատող Հայրապետը, ափ ոս ի, նրան իրեք կատեգորի ել վոր ավիլ տար, կորած չի: Հալ թողեք դրա կատեգորիան մնա հինը: Չորորինակ յեթե նա մի յերկու ափ ից հետո խափաթը փխեց, սրտով կպավ գործին են վախտը ի կատեգորի կալեցանք: Թե չե, զորորինակ յեթե նա կատեգորին ավելացնենք, են լավ աշխատողի ձեռքն ել կթուլանա...

Մյուս ուրբ. յերբ Արմենակ Սարինյանը վորպես իր ավագ վարպետի, նրան զիմեց, կատեւորիայի մալին յեղած վորոշումն իմանալու համար, նա սկսեց

— Բաղդ չունեմ ողո՛ւ, ենքան խոսեցի, ճար չեղավ, չավելացրին: Յոս ել գիտեմ, զորոյինակ, յեթե Հայրապետը 7 ստանա, դե՛ ի ի պիտի չստանաս: Չորորինակ դու ել են գործն ես անում, ինչ նա լա անում: Սանթրոսյանը չի ուզում, Սանթրոսյանը: Իրժ վարութ ունն ել դրա մեշն ա, թե ե գոր ըինակ յես ինչքան ել ուզենամ, յեթե Սանթրոսյանի բռնովը չեղավ՝ բո՛ւն չի դա՛նա:

Արտոն ել վարպետ Ղևոնդին եր սիրում: Նա ինչքան եր յեբանի տա իս, վոր վարպետ Նիկողոսի փախարեն՝ վարպետ Ղևոնդը լինի իրենց բաժանմունքի ավագը:

*
*
*

Ինքան ել վարպետ Նիկողոսը «ախդճորէն» դատի, ինչքան ել «հոգեառ» լինի Արտուրի հալար, բայց և այնպես նա ունի կաբեկիցներ ու ցապակ ողոր իր վշտին:

Մի փոքրիկ շրաս ե սյդ:

Իբար մատ, իբար ձուլվա, իբար ստվերով ապրող:

Մեկը՝ Կարոն ե:

Կարոն անկուսակցական ե:

Քանի անգամ ե նա փորձել կոմյունիստական մեջ մանել, բայց չի հաջողվել:

Քարտուղարից վերցրել է անկետաները: Լրագրել: Ծիծաղած կերպով, հեղափոխական անգլալի՝ վորոշ շաղախով գրել կենսագրութիւնը, կցել դիմումին: Ղրմում տալու ըսպելին, ինչ վոր մտքեր բռնել են նա ձեռքը:—

«Յանի ով ա իմանում, ես իխանութունը հաստատ մտալու լա թե վոչ: Կարող ա փոխվեց: Լավ, վոր կոմ ոսրիւտ չլինեմ, ինչ կկորցնեմ... խառնակ տա ի յե, ախպեր, ինչ գործ անեմ առանց ցավալ գլուխս ավետարանի տակ դնել...»

Մտածում եր Կարոն, հարցնում միջանի անկուսակցականների կարծիքը և վորոշում հանում — «բիշ ել սպասենք, տեսնենք ինչ գուրս կգա...» և զիմումն ու կենսագրութիւնը պահում թղթերի մեջ մի որից չե մի որ ոգտագործելու հասար:

Մի անգամ ելնա բոլր ձեռք անութունները կատարել և պատահաւորում եր զիմումը քարտուղարին հանձնելու, լերբ իմացավ, վոր Անգլիայի և ՍՍՀՄ հարաբերութիւնները բարդացել են, վոր հղի լեր մինչև իսկ պատերազմի վտանգով:

«Ինչ զիմում տալու վախտ ե, լեղբար», մտածեց նա և զիմումը նորից տուն վերադարձրեց: Յե եկտյան յերկար միտք արեց, ապա վերջնականապես կալուն վորոշում հանելով, պատեց զիմումը և վորոշեց «վոչ սրանց խերին խառնվիլ, վոչ ել շաղին»:

Արտուրի յերկրորդ ընկերը կոմյունիստական Արամն եր:

Գործարանում աշխատանքը վերջանալուց անմիջապես հետո, Արամը տուն եր վազում, հանում աշխատանքային մրոտ ու մաշված շորերը, մաքուր վերնաշապի վրայից կապում ոճիքն ու փողկապը, լավ արթուկած շալարից հետո հագնում փալուն կոշիկները, միջանի արծաթյա մոնսգրամներով զարդարված ձեռնափայտը վորցնում և սլավացնելով դուրս գալիս զբոսնելու:

Քաղաքացի հետ Արամը բոլորովին մտերմութուն չունի: Ասում ե նույնիսկ այդ դպրոցը:

«Յես բանվոր մարդ եմ, իմ ինչ գործն ա, թե Մարքսը վոր թվին ա ծնվել, կամ Լենինը վոր քաղաքներն ա ման եկել: Եղ բոլորը թող ինտելիգենտները սովորեն, վոր կարողանան կոմսովո ի կալ կուսակցութիւն մեջ մտնել... Մի թող կռիվ լինի, տեսնենք յես լավ կկռվեմ, թե եղ Մարքսն ու Լենինը անգիր անողները...» — այսպես եր մտածում և հստաղբում իրեն Արամը:

Իսկ յերբ դիպցիպինալի կարգով նրան ստիպում ելին քաղ-
դպրոց գնալ, նա չնայած ֆրիկապես նստում եր դասարանում,
բայց մտքով թափառում եր թատրոնները, կինոները, աղջիկներին
յետևից ման գալիս, կամ թե հայացքով խուզարկում դասարանում
նստած կոմկերիտուի երի աչքերը, դեմքը:

Քաղաքապետների ժամը սխալ ժամն եր, յերբ Արամը կեն-
տրոնանում ու մտածում եր զանազան գվարձալիքների մասին:

Յերրորդը՝ Սիրակն ե, նույնպես անկուսակցական:

«Նա իշխանութիւնը լավ իշխանութիւն ա, համալ վոր ելի
բարձր ու ցածրը կա, եղ ա խարժ անում: Թե հավասարութիւն
ա, թող հավասարութիւն լինի: Թող բերեն ոռճիկներն ել հավա-
սարեցնեն, վոր ասենք իսկապես բանվորական իշխանութիւն ա...»:

Այս եր Սիրակն համալսոն հանգանակը:

Այս չորսը սիշակն են, իսկ սրանց ավելի մոտիկ կանգնած են
Արսենը («Բաղատեը Արսեն») և Սեդրակը («Նոգատեը Սեդրակ»):

Վարպետ Ղևոնդն ել, և՛ սրանց ասածներին եր համաձայն, և՛
մյուսների, և՛ բոլորի:

«Դժգոհների յեմ ծուլների յեղբայրական ընկերություն» — ալ-
պես եր բնորոշել բանվոր Մենասը և ալսպես ել կոչում ելին նրանց
վողջ գործարանում:

8

— Յալլա, յալլա, յալլա...

— Հա, հա, հա, հա...

— Հա դուրբան, հա դուրբան, հա, հա...

— Վոժ տուր, վոժ տուր, միքիչմ ես յանը...

— Յալլա, հա, յալլա, հա...

— Նա յանը տալ տուր. ես յանը տալ տուր...

— Տո լես քեզ չալի... ես յանը տալ տուր և... դժար ա հա

բա գիդրմիթ թե խորմա յեր...

— Հա ջան, հա դուրբան...

— Յալլա, հա, յալլա հա...

Ամբողջ գործարանը միջնալին աշխուժութիւնը թափվել եր բա-
կում կանգնած բռնատար ավտոմեքենաների շուրջը և իջեցնում ե
ստացված մեքենաները:

Սա ել լուրաբանակ խնճուղ ե: Բոլորն ել ուրախ են, ծիծաղ-
կոտ: Ա խուլի:

Իսկ Սանթրոսյանը: Ո՛ր նրա քեֆին քեֆ չի հասնում: Մի
տարուց ավել եր, ինչ նա ամեն տեղ պարծանքով խոսում եր —

«սպասեք, հլա մի Գերմանից մալինեքա բերել տալ-տամ. են վախ-
տը կիմանաք»: Ու հիմա նրա այդ անձկալի բերազանքն եր, վոր
կյանք եր դարձել կապույտ խալաթը հագած, նա գլխակի նման
գլորվում օր ավտոների շուրջը: Ամբողջ ուժով հրում մեքենալի
իջնող մասերի յետևից: Ու ամենապատասխանատու ուղեմաճակա-
տը զեկավարող հրամանատարի և ման անում ե խիտ և սպառնա-
կան հրամաններ:

Բոլորն ել աշխատում ելին: Սկսած Սանթրոսյանից մինչև
վարպետ Նիկողոսը և վարպետ Մինասից մինչև Արսեն:

«Համա դժար ա հա — մտածում եր Արսեն ծանր բեռի տակ, —
յանի ես ինչ մեր գործն ա, չեմ հասկանում»:

— Յալլա, հա, յալլա, հա...

— Հա դուրբան, հա դուրբան, հա, հա...

— Վոժ տուր, վոժ տուր, եսոք ուժինը Սանթրոսյանի վը-

բին ա...

— Հա ջան, հա ջան, յալլա, յալլա...

Բոլորի ճակատից ել կախվել ելին քրտիճի կաթիլները:

Բոլորն ել չարչարվում ելին, բայց ուրախ:

Ինդուստրիալի դիմավորումն եր ալի:

*
* *

Մալլ եր գերմանացի մասնագետը: Իր բերած մեքենաների
նման ծանր ու մալլ:

Ո՛վ կհամարձակվեր ծիծաղել նրա սուռջ, կամ բարձրաձայն
խոսել:

Մեքենաները սարքի գցեց, բանվորական խնճուղում բոլորը
թմեցին նրա կենացը և մյուս որվանից սկսեց բանեցնել բոլորովին
նոր ձևի մեքենաները:

Սանթրոսյանը կարլ Հերմանի «փեշն» ել «քաշեց» իր առանձ-
նատեսակում, ապա ձեռքը սեղմելով դուրս յեկավ նրա հետ միա-
տին, գնացին գործարանը:

Նա արգեն ընդունակ յերիտասարդ բանվորներից շուկել եր մի
յոթ հոգու՝ նոր մեքենաների վրա սովորելու համար:

*
* *

Նոր մեքենաները խոշոր չափով բարձրացնում ելին արտադրո-
ղականութիւնը և իջեցնում գները:

Նրանցից լուրաբանչուրը մի բանվորական որվա ընթացքում
կատարում եր շորս բանվորի գործ: Իսկ յետ յերեք հերթով, ան-

ընդհատ աշխատեցնելին, յուրաքանչյուրը նրանցից կարողազրեք
12 բանփորական միավորի շափ.

Դրա համար եր Ս. Ն. Թրոսյանն ախճան ուրախ.

Դրա համար եր Ս. Ն. Թրոսյանն ամեն տեղ նոր մեքենաների
գովըն անում և ամեն որ նորանոր ալցելուներ բերում գործարանը
և բացատրում այդ հնազվագյուտ մեքենաների գաղտնիքը.

* *

Մոալլ եր գերմանացի մանապետը: Ծանր ու մոալլ:

Յերբեք չեր ծիծաղում:

Աշխատում եր ինչպես ժամացույցը: Վոչ մի ավելորդ շաբ-
ժում, վոչ մի ավելորդ խոսակցություն:

Յերիտասարդ բանփորներն ել աշխատում ելին նրա ժա-
ցույցային տակոմ, առանց խոսակցության առանց կատակելու:
Նրանք վոչ թե վախից ելին այդ անում, այլ պատկառում ելին
այդ մոալլ մարդուց:

Ինչպես ծիծաղել կամ կատակել չերա այդ մարդն ամոլջ
ուժով ու ուշադրությամբ կենտրոնացած իր գործին՝ լուռ կերպով
աշխատում եր:

Ծիծաղել կամ խոսել—դա հավասար ե այն բանին, յերբ մեկը
երգեր պատասխանատու և կարևոր ժողովում: Իսկ ով կհամար-
ձակվեր այդ անել:

Կարլ Հերմանը Սանթրոսյանի պես սրտացավ եր դեպի գործն
ու մեքենաները: Նա ուշադրությամբ հետևում եր աշակերտների
աշխատանքներին, ժամերով կուցած մեքենաների մոտ, ձեռքի և
գոմբի շարժումներով նրանց բացատրում և սովորեցնում եր նոր
մեքենաների գաղտնիքները.

Իսկ նրանք ունկնդրում ելին այդ մոալլ մարդն հմայվածի նման:

Յերկու շաբաթ եր անցել, բայց ամբողջ գործարանում խո-
տում ելին «նեմեցի» բերած դիսցիպլինի մասին: Վարպետները
զարմացել ելին, վոր այն «շուլուղի» ու «գլավագա» տղերանցից
այդպիսի լուսկլաց, գործի մարդիկ ելին դուրս յեկել:

— Հալալ ե նեմեցին, ախպեր, գործը լավ դրեց:

— Բա ի՞նչ լին ասել նեմեց . . . — խոսում ելին վարպետները:

— Հինգերորդի հայրենակիցը մեր գործարանի դիսցիպլինայի
գլխին մի նոր հինգերորդ գարձավ:

— Այն հինգերորդի դեմ մենք կը կռվենք, իսկ սրտն պետք
ե վողջունել, — զրուցում ելին կոմիտիականները:

Իսկ Սանթրոսյանը չափազանց գոհ եր Հերմանից: Գործարա-

նի ամեն մի բաժանմունքում նրա գովըն եր անում: Վորպես որի-
նակ՝ նրան հանձնարարում եր բոլոր վարպետներին:

Բաժանմունքի յերիտասարդ բանփորներն ել շատ գոհ ելին
Հերմանից: Նրանք մեծ ուշադրությամբ լսում ու կատարում ելին
նրա յուրաքանչյուր ցուցմունքը և ամեն որ տուն գնում՝ մի նոր
բան սովորած:

9.

Փոքրիկ բաժանմունքում, գործարանի ամենաբարդ միակ մե-
քենայի վրա, աշխատում են նրանք:

Վարպետ Մինասը 37 տարի յե, ինչ բանում ե այդ նույն տե-
ղում, նույն մեքենայի կողքին:

Յեվ նրան ախճան ծանոթ են մեքենայի բոլոր մասերը, բո-
լոր մանրամասնությունները, վորքան իր հինգ մասերը:

Նա բարձրահասակ ե: Ճաղատ գլխով, ճակատին խոր կնճիռ-
ներ, դեմքին ծալքեր ու խորշոմներ: Ձեռները մազոլներից կարծ-
րացել, կոշտացել. ճեղքճեղքվել են բազմամյա կաղնու կեղևի նման:

Ինքն ել վիթխարի կաղնի լինի ասես, վորի յերկու կողքերից
մատղաշ ծիլերի նման կանգնել են Գարիկն ու Վարդանը—նրա ա-
շխուրջ յերկու ոգնականները:

Գարեգինն ու Վարդանը յերկուսն ել կոմիտիականներ ելին:

Առաջինը չորրորդ տարին եր ինչ գործարանում եր, իսկ յե-
կրորդը՝ նրանից չորս ամիս հետո յե յեկել:

Գործարան ընդունվեցին վարպես անչափահասներ, և հիմա
արդեն լենթավարպետներ են:

Կաղնու կողքերից բարձրացրած ճյուղերի յեն նման նրանք,
ուստատու ճյուղեր, վորոնք կփոխարինեն, յերբ կաղնին ընկնի:

Արդեն սովորել են քանդել մեքենայի մասերը, սարքել նորից
և մասամբ զեկավարել ամենաբարդ մեքենան:

Ամբողջովին մրի ու յուղի մեջ սրանք հաճախ մեքենայի վոտները
մոտով սողոսկում են ներս, մաքրում, փայլեցնում ամեն մի մասը,
փայփայում մեքենան, ինչպես ամենամոտ ու հարազատ մտերմի:

Վարպետ Մինասը հաճույքով եր դիտում: Նրա սիրտն ուռչում
եր, վողկորվում, յե, բ տեսնում եր, վոր փոխարինողները նույն-
պես են վերաբերվում մեքենային, ինչպես ինքը տասնյակ տարի-
ների ընթացքում:

Նրան թվում եր, վոր ինքն ե ջահելացել. հին վողկորությունն
ու առույգությունն ե լեռ դարձել, յերբ փոխարինողների լեռան-
գուն ու նվիրված աշխատանքն եր դիտում:

— Ապրեք տղերք, չարչարանքս զուր տեղը չանցավ, Հմի թե մեռնեմ ել, արեալին կմեռնեմ, վորովեւս գիտեմ, թե մաշինեալի կանգնելու:

Ամեն տեղ, վարպետ Մինասը գովեստով եր խոսում իր ոգնականների մասին:

— Դոչալ տղերք են, հալալ ընի իրենց կաթը: Քեֆա բերում են, ախպեր, լերանի չեր մեր բոլորը աշակերտներն ել եղպես լինելին:

10.

Յերկրորդ ամիսն եր, ինչ վարպետ Մինասը հիվանդանոցում պառկել եր:

Յերկար տարիների աշխատանքը նրան հյուժել, ուժասպառարել ու վերջնականապես անկողին եր նետել:

Վարդանն ու Գարիկը շաբաթական յերկու անգամ նրա մոտ եյին գնում: Տանում եյին անհրաժեշտ իրեր և տուտելիքներ, նստում մանձակալի կողքին, զրուցում գործից, գործարանից ու վարպետ Մինասի համար կյանքը նորից քաղցրանալ, հրապուրել եր սկսում գառնալ:

Անցան ամիսներ:

Վարպետ Մինասը տնքաց յերկար, տանջվեց անկողնում, բաց ուժերն սպառվեցին ու մի առավոտ, յերբ արեւը նոր եր ծագում, նրա զարկերակն ընդմիջտ կանգ առավ:

Մեռավ վարպետ Մինասը:

Վարդանն ու Գարիկը թերթում հոգւածներ գրեցին անգուգական վարպետի մասին, ամբողջ գործարանը հուզակավորեց նրա դիակն ու նորից մեքենաները նույն չափով բանել սկսեցին:

Արմատի մոտ բուսած ճյուղերը զորացան, աճեցին ու բունեցին կաղնու տեղը:

Վարդանը գործարանի ամենաբարդ մեքենայի ղեկավարը դարձավ, իսկ Գարիկը՝ նրա ոգնականը:

11.

Աշխատանքի գործարքային ձեին անցնելը Մանթրոսյանին հրամայողաբար ստիպում եր վերանայել շտատները և ազատվել անգործունյա ու ծուլ տարրերից:

Ելեկտրական լամպի լույսի տակ, յերրորդ ժամն ե արդեն, ինչ նա առանձնասենյակում նստած, բանվորների անվանացուցակն առաջին, խորատուզվել ե նրա մեջ:

Թղթի յերեսին ասես զորատես լինի, բոլոր բանվորները շաբաթով անցնում են նրա աչքերի առաջից: Անա նա բռնում ե մեկին, աչքերը կկոցելով յերկար նայում, ստուգում, հաշի տանում նրա թերություններն ու առավելությունները, ամսվա մեջ քանի անգամ ե ուշացել, քանի որ բացակա յեղել: Նորից մտածում ե և թողնում նրան: Անա յերկրորդը, յերրորդը, և այսպես անվերջ:

Վերջապես նրա անունը— Մինասյան Արսն:

Կանգ առավ, նորից կկոցեց աչքերը, յերկար մտածեց— «...կոմսոմոլ ա... ջաննամը թե կոմսոմոլ ա... հաստագլուխ ա, հաստագլուխ: բեյնում բան չի տնում... Աչի, անգլալ զադ ա առաքաթ թող գնա...»:

Մի անգամ ել մտածեց և ապա ծուռումուռ տառերով ցուցակում, նրա անվան դեմը դրեց՝ «կոճատել»:

Դեռ նա յերկար շարունակեց իր աղ հետաքրքիր աշխատանքը և յերբ ավարտեց, ցուցակում արդեն մի քանի մարդկանց անունների դիմաց դրված եր հեղինակավոր վճիռը:

Առավոտյան գործարանում արտակարգ լեռուզեա եր:

Բոլորը հավաքված հալտարարությունների տախտակի մոտ, կարդում եյին որվա նորությունը՝ կրճատվածների ցուցակը:

«Դժգոհների և ծուլների յեղքալրական ընկերությունը» պատվավոր տեղ ե զրավել այնտեղ:

Պակասը լրացնում եյին Աբսենը («Բաղատեք Աբսեն») Մեդբակը («Եռոգատեք Սեդրակ»):

— Համա լավ են ջոկել հա՛:

— Սանթրոսյանի մերը չմեռնի, ջոկելն ել ըտենց կլրինի:

— Բա նա թաց տեղ քնող ա՛, — խոսում եին բանվորները:

ՀԱՐՑԵՐ ՅԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հոգւածն առնվաղն յերկու անգամ կարդալուց հետո, մանրազնինքնության առնել և վորոշել, թե պատմվածքի վրա տեղերն են ավելի ուշադրավ և ինչու: — Դուրս գրել այդ ուշադրավ հատվածները և դրանց առի հիմնավորել ուշադրավության պատճառները:

2. Դյուղական տնտեսության և քաղաքի գործարանական կյանքի բնույթը պատկերող հատվածների ոգնությամբ, պարզել ու գրավոր ձևադրել, թե մեր տնտեսության զարգացման վրա ժամանակաշրջանն ե ընդդրկում այս պատմվածքը՝ ուղղական կոմունիզմի, վերականգման, թե վերականգնման:

3. Ուշադիր հետևել Արտոյի արարքներին, և պարզել, թե մի եր նա ինչ սոցիալական ծագում ու դրություն ուներ, ինչ պատճառներից դրված հեռացավ գյուղից:

4. Արտոյի մեջ գեղարքային կյանքն ունեցած ձգտումները պատ-
ճառարանված են հեղինակի կողմից, «այո» և կամ «վոչ» հիմնավորելը
համապատասխան մեջբերումներով:

5. Վերադարձնելու համար Արտոյի դասալուծութունը, գլուխում, թե
քաղաքում:

6. Ձեր ուսումնասիրած պատմվածքում հեղինակը պարզում է գլուխի
կուս, և ԼԵՅՆՄ կազմակերպությունների դերը Արտոյին ուղղելու նպատա-
կով, թե բոլորովին անտեսում է այդ կազմակերպությունները: Պատասխա-
նը հիմնավորելով:

7. Ինչ հետևանք ունեցավ Արտոյի ընտանիքի համար նրա հեռանալը
և մի և կամենում ոգտել ստեղծված դրուժ ունից:

8. Ովքեր և ինչպես ընդունեցին Արտոյին քաղաքում—դուք արդա-
րացնում եք ընդունելու այդ լեզանակը, յեթե այո, վեր ընդունողն ավելի
ճիշտ վարվեց և ինչ տեսակիտից:

9. Նկատում եք վորևե համագործակցություն կոմիտեի մարմինների և
տրեստի նախագահի մեջ—«այո» և կամ «վոչ» հիմնավորելով:

10. Սանթրոսյանը սխալվեց, վոր Արտոյին գործի ընդունեց.—ինք-
ներդ ինչպես կվարվեցիք:

11. Վեր կոմիտեի տակա՞ն է ձեզ դուք գալիս՝ Գաբիլը, Վարդանը, թե
Արտոն: Ինչո՞ւ:

12. Արտադրությունը բարձրացնելու ինչ ձևնարկումներ կան այս
պատմվածքում, դրանք նման են մեր այսօրվա ձևնարկումներին:

13. Գլուխը, թե գործարանի կյանքն է հաջող նկարագրված այս
պատմվածքում—նշել—առաջինին կամ վերջինին վերաբերող հաջող հատ-
ված—պատկերները:

14. Անհրաժեշտ մեջբերումներով ապացուցել, թե հեղինակը վեր հե-
րոսին է համակրում և վորին հակակրում:

15. Դուքս գրեք պատմվածքում լեզած յեվրոպական, ուսական և վոչ
գրական բաներն ու դիմացը գրեք—գրականը, գովար հասկանալիների ցու-
ցակն ուղղակի կարգերի բաժին և պահանջեցեք բացատրությունը:

16. Կով ընթերցան առեք հողվածում բերված «արձանագրությունը»
և դրա հիման վրա ինքներդ կազմեցեք ավելի լրիվ, նոր ձևով և դրական
լեզվով արձանագրություն:

17. Նյութ առնելով ձեր միջավայրից և ոգտվելով այս պատմվածքից,
գրեցեք շարադրության այսինչ կամ այնինչ արտադրության «Դասակարգը»
վերնագրով:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԴԱՍ

Միտից Արմեն

ՅԵՎՐՈՊԱՑԻՆ

1

Այլանվերդու գործարանի ծխնելուղուցն առավոտվա բացվող
լուսի մեջ ակտում է ավելի ու ավելի վորոշ երևալ: Ելեկտրական
լամպերը ակտ. մ են ավելի դժգունանալ:

Լուսը բացվում է:

Դեբեղը խշշալով անցնում է և ելի գալիս է խշշալով և ելի
անցնում է: Ծառերը, վոր թաքված են նրա ջրերի վրա, դանդաղ
որորվում են և նրան որորվող պատկերն է բեկեկվում հասող
ջրերի կոհակների մեջ:

Բացվում է յուսը:

Ձորում թարմություն կա ու գով կա: Անտառապատ լանջե-
րը ձգվում են լեռկաք և վորոպատույտ: Յերբ մեկը ձորի ուղղու-
թյամբ նալում է, նրա հալացքը գնում է անկանգ, ձորի առաջին
վորոն անցնում է, լեռկորդն անցնում է, լեռորդն անցնում է
գնում է ելի: Իսկ ձորը դեռ բաց դաշտ դուրս չի գալիս: Հեռու
դաշտը, վոր բաց է, և լեռկաք է ձորն իր անտառապատ լան-
ջերով ու Դեբեղով:

Ձորում թարմություն ու գով կա և բացվող առավոտ:

Գործարանի պահակը ծեք է: Նա հորանջում է: Իրենից անկախ
ձեռքը բարձրացնում է և խաչակիքել է ուղում: Բայց շարժումը
մեռնում է ճակատի վրա: Պահակն քորում է ճակատն ու ձեռքը
վար իջեցնում:

Բանվորական շենքի լուսամուտներից մեկից մի մարդ իր գլու-
խըն է դուրս հանում ճմուռն է ճպոտ աչքերը է գլուխը, նորից
ներս ծծվում սենյակի մթության մեջ: Մի ուրիշ գլուխ դուրս է
կախվում մի ուրիշ լուսամուտից և թեքը, ժիլեան է հագնում: Յեր-
կարորդ հարկի լուսամուտներից մեկի լեռնում մեկը կապնել է և
որբիչով լեռնան է չորացնում:

Մի դուռ չխկում է: Դռնից դուրս է գալիս «Յեվրոպացին» և

առաջանում է դեպի գետը: Ուստի սրբիչն ու սապոնը մի կողմ է դնում, պզզում է, լեկու ձեռքով վերցնում է մի քիչ Դեբետ ու լվացվում է:

«Յեվրոպացին» այդպես է սիրում լվացվել: Գործարանի բոլոր բանվորներին ծանոթ է նրա սովորությունը:

— Յես,—ասում է «Յեվրոպացին»,—ենտեղ ենքան եմ լվացվել նեղ փողոցի աղբատիկ տան ժանգոտ լվացարանի ջրով, վոր ձանձրացել եմ: Դեբետը, և այս առավոտը վոր բացվում է, և խշացող ծառերը—լավ են: Ասում է «Յեվրոպացին»:

Նա սրբիչով մաքրում ու չորացնում է դեմքը և կանգնում է: Նա սպասում է: Իրոք, մի բոպե հետո ուժեղ սուլոց է լսվում և ձորի վերջին վոլորան անցնելով գործարանին է մտնում և իր ձանադարով գնում է գնացքը: Նա անցնում առաջին վոլորոտը և անհետանում է:

«Յեվրոպացին» վերադառնում է իր բնակարանը: Նա արդեն վերջացրել է իր լվացվելը:

Նորից է սուլում և այս անգամ սուլողը գործարանի շշակն է, լռում է շշակը, իսկ նրա ձայնը դեռ ինչքան հեռու լի տարածվում և տարածվում է ինչքան լայն ու խոր: Բանվորները գնում են գործարան և աշխատանքային ուրն սկսվում է:

2

Ծառերն են: Ծառերի տակը՝ հողն է: Հողի տակ մարդիկ են:

Այդպես է:

Հո-ի հետ խառը՝ մի մետաղ կա վոր դեղին է, ինչպես արևիկն է դեղին: Դա պղինձ է: Ի՞նչ են բանվորները պղինձի մոտ ու քանդում են:

Մուրճերը լերգում են նրանց ձեռքերում և մուրճերը փորում են: Ահա պառկել է մեջքի վրա մեկը և պղնձախառ առաստաղն է քանդում: Իսկ մուրճը լերգում է:

— Յես,—ասում է մուրճը,—անա քանդում եմ, և պղինձն ուրախ է դրա համար: Յես քանդում եմ պղինձը և կույտեր եմ անում: Կգա ստորիներկոյա վագոնը և կտանի: Իսկ այնտեղ, քաղաքներից սեկի փողոցներից մեկում մի նոր շենք կբարձրանա...

— Դա պղինձն է:

— Պղինձը,—ասում է մուրճը,—գնում է գործարան, Նա այնտեղ կմշակվի և կդափ: Իսկ լեռ կուղարկվի նոր կույտեր: Յեվ այնտեղ մի գյուղում, գյուղացին պանիր կուռնենա իր հացի վրա գնելու:

... Դա պղինձն է:

— Պղնձի պես պղնձագույն են արևից կիզված լանջերն ու դաշտերը Սարգարաթաթի անապատում և ուրիշ ինչքան տեղերում: Պղնձագույնը կանհետանա այդ տեղերից և լանջերն ու դաշտերը կանաչ կը հագնեն:

... Դա պղինձն է:

Մարդն է: Մարդի վերևում հողն է: Հողի վրա ծառերը:

Այդպես է:

Ծառերի տեղ վաղը գործարան կկանգնի և շենքեր կկանգնեն: Հիմա կանաչագույն են այդ տեղերը: Իսկ վաղը նրանք պղնձագույն կդառնան ու կդառնան մեծածավալ քաղաք:

— Դա յեվ է պղինձը...

Մուրճերը լերգում են և նրանք գտնվում են մկանոտ ձեռքերում: Դա նշանակում է, վոր մուրճերը դադար չեն առնի: Յեթե դադար առնեն, պղինձ չի լինի և կլուի լերգը: Բայց դադար չեն առնի:

Մուրճերը իրենք—իրենց չեն լերգում: Յերգը հոսում է:

Նա հոսում է ուղեղից, սրտից, արյան լուրաքանչյուր լերակից է հոսում, և անցնում է մկանների միջով և հասնում է մուրճին, զնգում է նրա մետաղի հետ:

Այդպես է լինում, վոր լերգում են մուրճերը:

3

Ներքևում գործարանն է, Պղնձաձուլարանը: Այնտեղ է վոր գտնվում է պղինձը և դառնում է մաքուր դեղին: Յեվ այնտեղ է, վոր պղնձի սիջից գտում են փոքրաքանակ վոսկին:

Այնտեղ է աշխատում «Յեվրոպացին»:

Նա վհրտեղաբի լե կամ ինչ ազգից: Վոչ վոք չգիտե:

Ինչ է նրա անունը՝ վոչվոքի հայտնի չէ:

Մի որ նա լեզվով Ալլանկերդի և պղնձաձուլարանի վարպետ քարձավ: Իսկ հետևյալ որվանից նա դարձավ բանվորների սիրելին: Բանվորները նրան մկրտեցին «Յեվրոպացի» անունով և նա այդպիսին էլ մնաց:

Ահա նա աշխատում է և անա նրա քառասուն տարեկան դեմքը պղնձագույն է: Հալված պղնձից է այդպես, թե բնակարանից: Չգիտես: Նույնիսկ չգիտես, թե հալվող պղինձն է իր գույնն ար-
«Յեվրոպացին»

— Յեվրոպացի, դու լավ վարպետ ես,—ասում է մի բանվոր: Ել վոքտեղ ես աշխատել դու:

— Ել վճարեղ չեմ աշխատել լես, — պատասխանում է «Յեվ-
բողապցին»։ — Յես, գիտե՞ք շատ եմ աշխատել։ Բասն մեկ տարի։

— Դու ի՞նչու լեկար Յեվբողապցի։

— Նա չի ուղում պատասխանել։ «Յեկա, ելի» քրթմնչում է քթի
տակ. բայց հետո փոխում է մտադրությունը։

— Կպատմեմ։ Կպատմեմ, — ասում է մի որ։

— Ի՞նչը։ Դե, այսպես եր։ Տասնինն և կես տարի աշխատե-
ցի։ Առաջին տարին նույնքան վատ եր, վորբան և տասնիններորդը։
Հինս։ Յերկու լերելա։ Բայց հետո կոմունիստների պրոպագան-
դան։

Գործադու լեղավ...

— Հետո...

— Բանալից վոր դուրս լեկա, գնում եմ, ասացի։ Ասացի՛ գը-
նում եմ իմ իսկական հայրենիք, բանվորներին։ Քեզ փող կու-
ղարկեմ, ասացի կնոջ։ Իսկ հետո՝ կտեսնենք, կամ դու ինձ մաս,
կամ լես քո։ Նա լուցկու գործարանում եր աշխատում։ Յոս-
ֆոր։ Դիտե՛ք, Յունավոր է դա։

Նորից է հարցնում բանվորը.

— Քաղաքը մեծ եր։ Գործարանը...

«Յեվբողապցին» նայում ար նրան և լուռ հասկացնում է, վոր
մեծ, շատ մեծ եր քաղաքը. նաև գործարանը։

Յերկուսն ել լուռ են։

Մի ուրիշ, անգամ մի ուրիշը հարցնում է.

— չեմ ձանձրանում այստեղ, «Յեվբողապցի»։

«Յեվբողապցին» նայում է նրան լուռ հասկացնում է թե «դա-
դեա չա՛նել ես և քիչ բան գիտես»...

Ի՞նչու պիտի ձանձրանամ — շարունակում է բարձրաձայն.

— Ո՛վ գիտի... Փոքր, մի ծխնելույզ, ձորը... Իսկ այստեղ...

— Սա իմ հայրենիքն է և մերն է գործարանը։ Մենք կնդար-
ձակենք Կոնդարձակենք, ասում եմ։ Յեվ գա հոգուտ մեղ կլինի։
Այնտեղ մենք իտալական գործադու, ելինք անում։ Դիտե՛ք ինչ բան
է դա։ Այ, այսպես։ Դու, ասենք թե այս պղնձի վրա գրում ես լեր-
բորդ տե՛ակ. Իսկ նա յերկրորդ տեսակի յե։ Տուժում է գործա-
րանը. Կա թե չե, որական մի պղնձաթեթ ես պատրաստում։
Դու յսում ես, միայն մի պղնձաթեթ։ Դա ծիծաղելի յե չե. բայց
գործարանատերն, իհարկե չծիծաղի։

Լուռ է «Յեվբողապցին»։ Իսկ քիչ հետո ավելացնում է.

— Բաս, աս իսի բաներ...

Ձորում վերջալույս է։ Այնն այնքան շուտ է թեքվում սարե-

րից ասն կողմ։ Յերկուքի վրա դեռ նրա շողերն են յերևում, իսկ
նեղքեում մոխրագույն մուժն է։ Ծառերի տակ խավար է արդեն
և արդեն չղջիկներն իրենց թևերն են թափաճում։ Իսկ փայտ-
փորիկը դեռ փորում է։

Թեև լույս է բայց ելեքտրական լույսերն արդեն վառվում են
գործարանի մոտերքում։ Բանվորները նստել են իրենց շենքերի
մոտ կամ գետի ափին և խոսում են։ Մխո՛ւմ են ել։

«Յեվբողապցին» նստել է մի ծառի տակ, նայում է ձորի յեր-
կայ՛քով, իր յեվբողապական չիրուխն Ե ծխում ու մտածում է.

Այ, մտածում է նա, ձորը խավար հագավ։ Ծառերն իրար
լեկան, մոտեցան ու դարձան մի անբաժանելի, մուգ-կանաչ զանգ-
ված։

— Այս ձորն է և այս՝ ձորի վորդապատույտը։ Նրանցից ասն
կողմ նուրից ձորն է և ալդպես։ Այս մի քիչ տեղում ելեքտրա-
կան լուսավորութուն կա, նրանից ասն կողմը լուսավորութուն
չկա և ալդպես։

— Նայում եմ, և ի՞նչ։ Թվում է թե ծառերի վրայից լամպեր
ալիտի կախված լինեն և հանկարծ պիտի փայլի ելեքտրական լույ-
սը։ Ձորը պիտի լուսավորվի...

Գետնի տակ փորո մ եր։ Հիմա լերը յերեկո լե, հիմա լեկ են
փորում։ Ա՛րնդհատ պղինձ են հանում և հանում են։ Պղինձը պը-
ղինձ կը՛ի և գործարանը՝ գործարան։ Այդպես կլինի...

— Կրակեցին գործադուլավորների վրա։ Պապը մեռավ։ Այ
բերտն ու Շացկոն վիրավորվեցին։ Հիստերիկ ճշում եր Ալիսան...
Ինչե՛ր յեղան։ Ձերտակալեցին, ծեծեցին. Իսկ իրենք լերգո՛ւմ ելին։

— «Յելիթ, ում կլանքը անիծել ես... Կլանքը մեղ անիծել
եր և մենք լեկանք, — մենք, ստորակների ու սովախների աշխարհը։
Բայց մեղ վրա կրակեց նա...

— Դու փախչում ես հարցրեց Իոհաննը...

Յես չեմ փախչում։ Վոչ ասացի, հայրենիք եմ գնում։ Խորհը-
ղալին յերկրը։ Իսկ հետո — կգամ, կգամ, ասում եմ։ Կգամ և ինչ-
պես... Ինձ կարող են բռնել և կախել։ Նրանք ինձ գիտեն «գոր-
ծադուլի կազմակերպիչը», — ասում են։ Ել ինչպես մնալ։ Յեվ ետո
մերոնք շատ են ուզում իմանալ խորհուրդների յերկրի մասին։ Ինչ
է տեղի ունենում այնտեղ։ Կգամ պատմեմ։ Յեվ կգամ պատրաստ-
ված։ Կսովորեմ, թե ինչպես անել, վոր գործադուլը չվի՛թի, ինչպես
անել, վոր մերոնք միա՛յնում ու ընթանան և ալդպես։

— Յես փախել եմ... Յես չեմ փախել, Թեև այստեղ այնքան
լավ է և հաբազատ, վոր վերադառնալ չես ուզում։ Կաց, մտածում

եմ: Իսկ հետո — մտածում եմ, — գնա գործ ունես անելու: Յեկա, տեսա, սիրեցի այս ամենը և անհաշտ դարձա ան կարգերի դեմ: Պաթառ կերպով սկսեցի պատկերացնել, թե ինչի համար ենք կրավում: Յեվ այսպես, ինչ ել լինի, մեզ մոտ ել այսպես պիտի ապրի: Անպայման:

«Յեվրոպացու» գալու առաջին օրերին, բանվորներին մի բան շատ զարմարեց:

Այդ անի եր, վր «Յեվրոպացին» գործարանում իրեն զգում եր այնպես, ինչպես իր տանը: Դա վոչ միայն բանվորի հարազատության զգացմունք եր բանվորական միջավայրի դիմաց, — ավելին եր:

Նայում ե շենքերից մեկին և ասում ե.

— Տառներկու թվին ե շինված, կարծեմ.

— Ճիշտ ե...

— Իսկ տարեթիվը վոչ մի տեղ չի գրված:

Հարցնում ե. — Համար իերկու հանքահորն հիմա աշխատեցնում եք:

— Չե: Պղինձն այնտեղ վերջացավ:

— Հա, դե ինքեք, փոքր հանքահոր եր, տարեկան յոթ հազար փուլ: Իսկ այն նոր շերտը լե՛րբ բաց արեցիք:

— Քան հինգ թվին:

— Անտեղից լերեի տարեկան լերեսուն կստացվի:

— Հա, լերեսունից լերեսունուհինգ:

— Ճիշտ ե:

«Յեվրոպացին» կանթել ե թեվերը մեջքին, նայում ե շուրջը և նորից հարցնում ե.

— Ճեթքված կաթսան վոր թվին փոխեցիք:

— Անցլա տարի:

Բանվորները զարմանում են: Հավաքվում են իրար գլխի և «Յեվրոպացու» գլխին:

— Վարպետ, այնպես ես խոսում, կարծես թե դու շինած լինես այս գործարանը: Այդքան բան վորտեղից գիտես...

«Յեվրոպացին» մի աչքն ե փակում, ապա մյուսը և ծիծաղում ե:

— Համարյա թե, Յես եմ շինել բա ինչ:

Ու ծիծաղում ե:

Բանվորները չեն հավատում և չեն հասկանում:

— Բա...

— Ֆրանսիացիներին լե՛րբ խոսիլ տվեցիք:

Մեկն ուզում ե պատասխանել, բայց զարմացած մեջ ե ընկնում մի ջահել բանվոր:

— Ինչ ֆրանսիացի...

— Չգիտե՞ս, ասում ե «Յեվրոպացին»։ — Այս մեր գործարանն առաջ պատկանում եր մի ֆրանսիական ընկերության: Շատ շահագործեցին: Պղինձ, վուկի Յեվ ալպես:

Բանվորները լուռ են:

— Պապաշա ասում ե Սառան, — դու այդ բոլորը վորտեղից գիտես:

— Յես բան շատ գիտեմ աղջիկս: Եդ ել գիտեմ: Են ել գիտեմ, վոր համար յոթ հանգից մի քիչ դեպի հարավ... Բայց այդ մասին յես կասեմ ճարտարապետին:

Բանվորները ծայր աստիճան հետաքրքրվում են:

— Ինչ... Ինչ...

«Յեվրոպացին» գլուխը մոռեցնում ե նրանց և բարեկամաբար շնջում ե:

— Պղինձ կա... Շատ...

Չորս ամիս հետո հաստատվում ե նրա լեթադրությունը: Բանվորները զարմացած են:

— Դու մի գաղտնիք ունես, վոր մեզ չես ասում, հետաքրքրվում են նրանք:

— Ի՛նչ, — թափահարում ձեռքը «Յեվրոպացին»: Ինչ գաղտնիք: Հասարակ բան: Յես այստեղ աշխատել եմ տասնհինգ տարի առաջ. ֆրանսիական ընկերության ժամանակ Յերկրում դեռ վարպետներ չկային: Դրսից ելին բերում: Ինձ ել բերեցին: Ահա:

Այս անգամ ել են զարմացած բանվորները, բայց ուրախ են:

— Այդպես...

— Բա հանքը:

— Այդ հանքը հետազոտել են շատ վաղուց: Համարյա յոթից այն կողմ: Չագտագործեցին: Այդպես ել մնաց: Իսկ յես գիտեի տեղը...

Դրանից հետո դեռ յերկար ժամանակ բանվորները «Յեվրոպացու» հարցնում ելին, թե ինչպես եր գործարանը տասնհինգ տարի առաջ, և յերբ նա պատմում եր, նրանք կուշտ ծիծաղում ելին:

— Նապաստակի գործարան ե լեղել, վարպետ: Այդքան ել փոքր:

— Ասում ես ամեն որ մեկը մոռում ե փվաքքի տակ:

— Հա: Բայց յեթե մինչև հիմա մնալին դրանք, ամպայման

շատ կմեծացնելին գործարանն ու վոսկի կղիղելին... Բայց լավ արեցիք Խոիկ...

Լուսմ են: «Յեվրոպացին» ծոր է ապրիս: Բառ...

5

Կիրակի որը «Յեվրոպացին» վորսորդական հրացանն առնեց:

— Վորսի յեմ գնում:

— Մենակ:

— Մենակ:

Ու գնաց զեպի սարը: Նա վորս անել վաղուց գիտե: Բայց այս անգամ նա վորս չի անում. Մտնում է անտառը, խորանում նրա մեջ, հրացանը գցում է մի կողմ և նստում է:

Նա մտածելու շատ բան ունի, — «Յեվրոպացին»: Նա այսօր ստացավ նամակ և կարդաց: Փոսփորը, իհարկե վտանգավոր նյութ է. Իսկ ինչ լեղտն իր լերեխաները... Ինչ պիտի անեն սրանից հետո առանց մոր:

Նրանցից մեկը նույնպես աշխատում է լուցկու գործարանում փոքրիկ նման: Յեզը նա լել մեծանա և դառնա իր մոր չափ: Նրա մատներն ել կրինեն լուցկու պես բարակ...

... Իսկ նմիլը դարձել է «նկուղների մարդ», վորին վաղ թե ուշ, կարող են կախել մարդ սպանելու կամ գողության համար:

«Յեվրոպացին» հառաչեց Նա պիտի թողնի իր հայրենիքը և պիտի գնա ալնտեղ, վորտեղ ինքը ծնվել է: Նմիլն ու նման ալնտեղ են: Ալնտեղ է ստրուկ սովալների աշխարհը:

Տարի ու կես այստեղ. — լավ եր: Բայց պիտի վերադառնա. Մի որ մեծ քաղաքի փողոցները վառողի հոտով կլցվեն և հրացանաձգութուն կլինի: Իսկ հետո կլինի մեծ հեղափոխութուն, վորից հետո ամեն ինչ կլինի այսպես:

Ալտեղ ել, իհարկե, թերի բաներ շատ կան: Որինակ հանքափոր Սերգուի ընտանիքը վեց հոգուց է բաղկացած. բայց նա միայն մի սենյակ ունի: Այդ վիչինչ, վորովհետև բոլորը գիտեն Սերգուն ել գիտե, «Յեվրոպացին» ել, վոր վաղը մի սենյակը կդառնա լերկու. հետո լերեք:

Իսկ ալնտեղ, մեկ սենյակը կմնա մեկ:

Այս է տարբերութունը և այս մեծ տարբերութունն է: Անսահման մեծ...

Կառնի կտրմիր գրողը և կասի. — Սա չե մեր վերջին կոիվը, լուսմ եք, սա վերջին կոիվն է, վերջինը, վերջինը:

Յեվ հաղթանակը:

Միահամուռ կգնան: Զինված վոխերիմ... Միահամուռ կգնան և Վրնան պալատների վրա...

«Յեվրոպացու» աչքերի մեջ կրակներ վառվեցին: Նա վերցատկեց, ուսեց հրացանն ու սկսեց արագ բալել: Ապա լավեց նրա ձախն: Նա լերգում եր և լերգում եր հաղթ, ուժեղ...

— Մեր սեփական, փորձված ձեռքով: Մեր ձեռքով: Մեռած կրնա: Գու հիմի չկաս, բայց այնքան լավ է, լերբ յես խոսելիս քեզ եմ դիմում: Մենք հին աշխարհը կբանդենք մինչև հիմքերը և քո փոքրիկ նման, քո նմիլը չորաչառ չեն տանջվի: Սլոպես...

Գործարանի մոտ լավում եր «Յեվրոպացու» լերպի ձախն: Բան վորները ծիծաղեցին. «Վորս անողը չի լերգի: Կփախչի վորա...»

Բայց բանվորներից մեկը խորիմաստ կերպով նայեց և դիմելով հավաքված բանվորներին՝ համոզված ձայնով ասաց.

— Վարպետը մեծ վիշտ ունի, ինչպես լերկում է: Ո՞վ գիտե, ինչեր է տեսել աշխարհի վրա...

Իսկ բարձրից դեռ լավում եր.

— Ուր վոչ ստրուկ կա, վոչ դժգոհ...

7.

«Յեվրոպացու» գնալու որը:

Դեռ չեր կարելի վորոշել՝ լույսն եր շատ մթան մեջ: Թե մուրթը լույսի, լելը նա արթնացավ: Ծառերը խշշում էին գիշերվա մասին: Մասին և գետը խշշում եր գիշերվա մասին:

«Յեվրոպացին» կապկպեց իրեղենները:

Պղնձի մի կտոր, մի վոսկեգուն կտոր, վոր դրված եր լուսամուտում, «Յեվրոպացին» վերցրեց և դրեց պալուսակի մեջ:

Վերջացավ:

— Գ ում ես, վարպետ:

— Գնում եմ:

— Կգնա:

— Ո՞վ գիտե, Գուց է կգամ: Գուցե չեմ գա: Բայց կուզենամ գալ: Շատ կուզենամ:

Յեռը նա դուրս լեկավ վացվելու, ամեն ինչ սովորական թրվաց, վոր չկարողացավ չաշտվել հեռանալու մտքի հետ: Սրբիչով գեմը չորացրեց և կանգնեց: Նա սպասում եր: Իրոք, մի բապե հետո լավեց ուժեղ սուլոց և նորից մոտեցավ գնացրը:

Գնացրը հեռացավ: Նա չգնաց: Նա մտածում է կգնամ ցեղեկվա գնացրով:

Մտավ սենյակ, վերցրեց փոքրաքանակ իրերն ու դուրս լեկավ:

Աշխատանքային որն սկսվել է:

Նա ալսոր ինչու չի աշխատում: Ի՞նչու մյուսները այնտեղ են,—գործարանում, իսկ ինքը ալստեղ...:

Նա ցանկութուն դգաց գնալ, մտնել ներս և կանգնել իր գործին. Նա նույնիսկ մոտեցավ դրանք: Իսկ հետո՝ հեռացավ. Նա լեռեկ լեռեկո արդեն հրաժեշտ տվել է բանվորներին: Նա լեռեկ արդեն վերջ տրել է իր բոլոր գործերը. Նրան մնում երեսուտել գնացք ու գնալ Կանցնի ինչքան ճառապարհներով... Կանցնի ինչքան ճառապարհներով:

Կհասնի:

«Յեվրոպացին» գնաց կայարան և սկսեց սպասել: Մի քիչ սուլեց քթի տակ. ապա սկսեց նայել ձորի ուղղութիւնը:

Ձորը դաշտ դուրս կգա, ուսերը կսլանան ավելի առաջ ու կգնան... կգնան... կգնան...

Կտանեն:

— Յերկաթը տաք-տաք կռնեք,—բարձրացավ հորձանքը և խփվեց նրա սրտին: «Յեվրոպացին» ուղղվեց: Նա վերադառնում է: Պատրաստված: Համոզված: Անհաղթ:

Այդպես է վերադառնում...

Յերեկվա արեւը լավ եր փայլում ձորում: Մառերի կանաչը յերևում եր լավ:

Յեկավ գնացքը:

8

Ձորում վերջալուստ եր: Արեւը ահաբան շուտ եր թեքվում առերեքից այն կողմ: Յրկնքի վրա յերևում են դեռ նրա շողերը: Իսկ ներքևում մոխրագույն մո թն է: Մառերի տակ խավար է արդեն և արդեն չղիկներն իրենց թեվերն են թափահարում: Իսկ փայտփորիկը դեռ փորում է:

Թեև լույս է, բայց ելեկտրական յուլսերն դեռ վառվում են գործարանի մոտերքում: Բանվորները նստել են իրենց շենքերի մոտ, գետի ափին, և խոսում են: Մխում ել են:

— «Յեվրոպացին» գնաց:

— Գնաց:

Հավ մարդ եր ու լավ վարպետ:

— Ի՞նչու գնաց:

— Ո՞վ իմանա: Ասում է մեռել է կինը:

Մեկն ասում է:

— Յես կարծում ելին, թե Յեվրոպացն հերթաթի աշխարհ է և այնտեղ ապրում են հերթաթի մարդիկ: Բայց ահա մենք Յեվրոպայում բարեկամ ունենք և ընկեր: Ասել է՝ բոլոր տեղերում ել մարդիկ

կան, վորոնք կարող են մի ուրիշ աշխարհի մարդկանց հետ ընկեր լինել. աշխատանքի ընկեր և բարեկամ:

Դրսում նստած երը կամաց կամաց մտան իրենց տները. Պահակը մնաց: Նա վառեց ծխախոտն ու հսկում է:

Նա պաշտպանում է իրեն հանձնված զիրքը:

Բանվորները հանգստանում են իրենց տներում: Նրանց մի մասն արդեն քնել է: Մի սենյակից լավում է ծիծաղի ձայն: Յերեկան, փոքրիկ լեռեխան, զվարճացնում է ծնողներին: Իսկ մյուս կողմում Հուսիկը դասն է սովորում:

Բանվորները հանգստանում են:

Բանվորներն աշխատում են: Օերը ականջ դնես գետինն և լսողությունդ լարես, կլսես հարվածների խուլ ձայներ:

Պղինձ ենք քանդում:

ՍՏՈՒԳՈՂԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

(Գրավոր պատասխանել հետևյալ հարցերին)

— Ո՞վ եր «Յեվրոպացին»:

— Վո՞րտեղից եր յեկել և ի՞նչու:

— Ի՞նչու յեր նա կապվել այս գործարանի հետ:

— Բնորոշեցեք նրա վերաբերմունքը դեպի Յեվրոպացում իշխող իրավակարգը և մեր իրավակարգը: Ի՞նչով եր պայմանավորված այդ վերաբերմունքը:

— Ի՞նչ ենք իմանում մենք այս պատմվածքից նրա բնույթի մասին:

— Ի՞նչու յեր նա վերադառնում իր հայրենիքը և ի՞նչ մտքերով և վերադառնում:

— Բնորոշեցեք բանվորների վերաբերմունքը դեպի «Յեվրոպացին»:

— Ի՞նչ ենք մենք իմանում այս պատմվածքից պղնձաձուլարանի անցյալի մասին:

— Վերլուծեցեք այս պատմվածքն ըստ առանձին զուգահեռների և պարզեցեք թե ինչպես և հեղինակը դարգացնում ու մշակում իր նյութը:

Ի՞նչի մասին է պատմում առաջին հատվածում, ի՞նչ է ավելացնում յերկրորդում, յերրորդում և այլն:

— Կան արդ ոք պատմվածքում կրկնություններ:

— Պատմվածքից ստացվում է արդյոք «Յեվրոպացում» ամբողջական բնութագիրը, վորպես գիտակից բանվորի:

— Պատմելու ի՞նչ յեղանակներ է գործածում հեղինակը. ուշադրություն դարձրե՞ք մանավանդ յերկրորդ հատվածի վրա, ուր հեղինակը պատմում է պղնձի մասին:

— Ի՞նչից է յերևում, վոր այս պատմվածքի հեղինակը ժամանակակից դրող է:

— Կան արդյոք պատմվածքում այնպիսի կտորներ ու տողեր, վորոնց մեջ զգացվում է հեղինակի վերաբերմունքը դեպի «Յեվրոպացին» և մյուս բանվորները:— Բերե՛ք որինակներ և բնորոշեցե՛ք այդ վերաբերմունքը:

ՎԵՅԵՐՈՐԴ ԴԱՍ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Բովանդակութիւն: 1 ին Բաժին. — Լեզվի հիմնական տարրերը: Լեզու և խոսք: Խոսք և բառ, բառ և հնչյուն: Հնչյուն և տառ: Հնչյունների տեսակները. — Ձայնավոր, բաղաձայն: Վանկ, Շեշտ: Ի և Ու ձայնավորների զրկելը:

1-ին ԲԱԺԻՆ. — ԼԵԶՎԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՅԱՐՐԵՐԸ

«Լեզուն զարգացել է արտադրողական ուժերի, արտադրական հարաբերութիւնների, հասարակական կյանքի զարգացման գույճը թաց: Նա դասակարգային պայքարի և սոցիալիստական շինարարութեան կարևոր գնդերից մեկն է»:

Բացի այդ. լեզուն ունի հասարակական խոշոր ֆունկցիա, վորի պատճառով հեռակալողներին տալիս ենք լեզվական այնպիսի գիտելիքներ և հմտութիւններ, վորոնք մաքսիմալ չափով ոժանդակեն նրան՝ ազդելու շրջապատի վրա և իրազործելու պրոլետարիատի դասակարգային նպատակները: Լեզվի դասավանդումը ինքնանպատակ չէ, այլ նա սերտորեն կապված է սոցիալիստական շինարարութեան պրակտիկայի և կոմունիստական դաստիարակութեան հետ:

Խոսակցական լեզվին ահանջ դնելով՝ մենք կնկատենք, վոր խոսակցական լեզվի հնչյունների հոսանքը վոչ թե մի լերկար անընդատ շղթա է, այլ բաժանվում է կտորների, — մեկը ավելի լերկար, մյուսը ավելի կարճ. Ամեն մի կտոր մյուսից բաժանվում է դադարով կամ կանգով (պաուզա): Իսկ զրեկիս վերջակետով: Կարգացեք հետեյալ կտորը:

«Գո՛ծարանում սիրում եր անսովոր տրամադրւթյուն: Զնա-յած որվա հանդիսավորւթյան՝ բանվուների կապույտ բլուզներն աչքի եյին ընկնում թե աշխատանոցում յեվ թե բակում: Ամենի դեմքի վրա կարելի եր նկատել ուրախություն: Ռեյսերի վրա կանգնած եր նորակառույց շոգեմեխեման. Սեվ ծիւի ամպանման բույաները նրա ծիւն լույզի խողովակից հոնդոյունով արտաեկնում եյին դեպի յերկինք: Կարծես կապակոսոր ձիու նման թռչել եր ուզում, բայց մեկը փառում եր սանձը. չեր թողնում»:

Այս կտորը վեց հատվածից է բաղկացած: Ամեն մի ալֆաիսի հատվածը, կոչվում է խոսք կամ նախադասութիւն: (Ֆրագա): Յերբ կտորը կարդում ենք, ամեն մի խոսքի վերջում իջեցնում ենք ձայնը, մեր ձայնի տոնը փոխում ենք և կանգ կամ դադար ենք առ-

նում (ինսոնացիա): Կանգ կամ տոնի փոխելը նշան է, վոր խոսքի մեջ տեվող միտքը լրացրել է, և վերջակետ ենք դնում:

Մի ուրիշ բանից ել կարելի լի լեզրակացնել, թե խոսքը վերջացավ: Այդ բաների կապակցութիւնն է. Խոսքի մեջ ամեն մի լեզու բառ իրար հետ կապված են լինում: Ուրեմի:

Սլաֆավարը օրցեց սլաֆը առաջի գծի վրա:

1. Սլաֆավարը (ինչ արեց) շրջեց: Սլաֆավարը շրջեց:

2. Շրջեց (ինչը) Սլաֆը: Շրջեց Սլաֆը:

3. Շրջեց (սուր, ինչի, վրա) գծի վրա: Շրջեց գծի վրա:

4. (վո՛ր) առաջին գծի վրա: Առաջին գծի վրա:

Այդ կապակցութիւնը գծերով ել կարելի լի պատկերացնել. —

Սլաֆավարը շրջեց սլաֆը առաջին գծի վրա:

Ահա մի ուրիշ որինակ:

Հակոբ Գրիգորյանը պաշտոնավարում է իբրև հսկիչ լերկա-թուղու կայարանում:

Այս որինակներից լերկում է, վոր խոսքի մեջ բառերը վորոշ կապակցութիւն ունեն իրար հետ: Բառերի այդ կապակցութիւնը կոչվում է քերականական կապակցութիւն: Խոսքն արտասանելու համար մեր ձայնի տոնի փոխվելը և փեռականական կապակցութիւնը հանդիսանում են խոսքի հիմնական նշանները:

Հիշել. խոսք է կոչվո մ քերականորեն իրար հետ կապակցված բառերի շարքը, վորը արաճախտում է դադարի մոտ մի լրացրած միտք: Գրեկիս խոսքի վերջում զրկում է վերջակետ: Խոսքը միշտ ավարտվում է գլխատառով:

ՇԱՆՈՐՈՒԹՅՈՒՆ.— Ամեն մի խոսք ըստ իմաստի ունի մի շատ կարևոր բառ. վորը ուժեղ է հնչվում: Որիսակ՝ Հրապարակում այսուր էտտ մարդ կա, Յեթե ուժեղ հնչվի առաջի բառը՝ «Հրապարակում» էտտ հնչում վոր հենց հրապարակում և վոչ թե մի այլ տեղ շատ մարդ կա: Յեթե ուժեղ հնչվի լերկորդ բառը՝ «այսուր» այն ժամանակ կշեղ-կա: Յեթե ուժեղ հնչվի լերկորդ բառը՝ «շատ» կշեղվի, վոր մարդ կա: Յեթե ուժեղ շեղովի լերկորդ բառը՝ «շատ» կշեղվի, վոր մի խոսքի մեջ կա ըստ իմաստի մի գլխավոր բառ, վորը մըշտ ար-մի խոսքի մեջ կա ըստ իմաստի մի գլխավոր բառ, վորը մըշտ ար-մասանվում է առանձին շեղովի և դրա համար կոչվում է խոսքի շեղա-նոսքի շեղաը միշտ ուժեղ է հնչվում թե կարդալիս և թե խոսելու ժամանակ:

Վարժութիւն 1. Հետեյալ կտորը կարդացեք, գտեք ամեն մի խոսքը և արտադրեք: Սկսեք լուրաքանչիւր խոսքը գլխատառով և ամեն մի խոսքի վերջին գրեք վերջակետ:

Նախամարդը հանախ բնակվել է գետի մոտ, գետը նրան կե-րակել է ձկներով: Նա հեցությամբ կարող եր հարաբերության

61

սից, ալլ միացնում, կպցնում ենք իրար: Արտասանենք այս բառերը:

պար, հանգ, մեծ, գեթ, սիր, գիր, հոս, բոց, տուն, բույր:

Ասեն մի այսպիսի բառ արտասանելու համար հարկավորվում է արտաշնչում կամ ողի հոսանքի մի հատ մղում, առանց ընդհատի: Հիմա արտասանենք՝

Աղվես, յերկինգ, կարկուտ, հոսաղ, կասու, ընկեր, գիրք:

Մենք արտասանելիս ամեն մի բառի համար յերկու արտաշնչում կատարեցինք՝ ընդհատելով արտասանությունը:

Իսկ այս բառերը՝ ճանապարհ, որորոց, փողոցներ, յերիտաարդ յեռանկյունի, ուրախություններ, Ուրախում... կարգալու համար ողի հոսանքը արտաշնչում ենք 3 4 5 անգամ ընդհատելով արտասանելը: Յեթե ավելի ուշադրությամբ դիտենք՝ կնկատենք, վոր ամեն մի ընդհատ արտասանություն անպարտաճանաչոր հնչյունների հետ է կապված, և յեթե գծրկներով բաժանենք՝ ըստ ընդհատ արտասանության, կստանանք ճանապարհ, որորոց, փողոցներ, սե-վա-գործ ըն-չա-չուրկ, հե-ղա-փո-խու թյուն, Ա-մե-րի կա:

Նայենք բաղաձայններին և կտեսնենք, վոր ամեն մի մասում յերբեմն մի բաղաձայն է կա նա, մե ֆե-նա, սե-վա, իսկ յերբեմն յերկու բաղաձայն է: փո ղոց նե- յերբեմն ել յերեք բաղաձայն է ըն-չա-գուրկ, սե-վա գործ, հան-գիտ, զար-դա-րանի:

Կարող ե պատահել նայել, վոր վոչ մի բաղաձայն չլինի, որ. Ու-կրա-ի-նա, Ա մե-րի-կա, ու-ր ախ, ո-գուտ, ե լեկ-արոն, ի-մաս-տուն. բայց դիտելով ձայնավոր հնչյունների քանակը, տեսնում ենք վոր 1) ամեն մի մասում, անպարտաճանաչոր հնչյունները, և 2) ամեն մի մասում միայն մի ձայնավոր հնչյուն կա:

Հիշել բառի այն մասը, վոր կազմվում է ողի հոսանքի մի ընդհատ մղումով, կոչվում է վանկ: Ասեն մի վանկ բաղկանում է սովորաբար, մի ձայնավոր հնչյունից և մի քանի բաղաձայնից: Յերբեմն ել միմյան մի ձայնավորից՝ առանց բաղաձայնի: Առանց ձայնավորի վանկ չկա: Բառի մեջ, այնքան վանկ կա, վորքան ձայնավոր կա նրա մեջ:

Բառերը լինում են՝

1. Միավանկ՝ մի վանկից, որ. քար, դուռ, սալ, աչք:
2. Յերկվանկ՝ յերկու վանկից որ. յերկաթ, թիկունք, կատու, այգի:
3. Յուռավանկ՝ յերեք վանկից, որ. կառավար, գործարան, յերկաթիժ:
4. Բառավանկ՝ չորս վանկից, որ. յերկաթուղի, յերիտաարդ քառանկյունի:

Ե. Բազմավանկ՝ համաժողովենական, կուսկոնֆերենցիա, համատարածական:

§ 2. ԴԻՏԵՆՔ ՀԵՏԵՎՅՅԼ ԶԱՆ ՅԵՎ ԱՋ ՇԱՐՔԵՐԻ ԲԱՌԵՐԸ

Ա ը ե Վ	Կար-կուտ.
Ա-տուտ	Գի-շեր
Ան-տեր	Փո-ղոց
Ու-ղի	Սու լիչ
Ո գուտ	Հա-տակ
Ի մաստ	Տրակ-տոր
Ապ-րուտտ	յերիտ կոմ.
Ավելի	կոմ սո-մոլ
Աղ-բա կուլտ:	կուլ-խոդ
Իրա-վունք	Մե-քե-նա-յա-ցում:
Ար-տա սա-նու թյուն	Հե ղա-փո խա-կան:
Ու սա-նո-ղություն	Դիկ-տա-տոր:

Զախ շարքի բառերը սկսվում են ձայնավորներով. իսկ աջ շարքի բառերը սկսվում են բաղաձայնով. Բայց թե ձախ և թե աջ շարքի բառերի յերկրորդ յերրորդ և այլ վանկերը սկսվում են միշտ բաղաձայններով: Որ բե վ տուտ տեր ղի զուտ մաստ և ալլն. կամ կուտ շեր ղոց լիչ տակ քե նա յացում տա-տորի:

Հիշել բառերը և նրանց առաջի վանկերը սկսվում են կամ ձայնավոր տառով, կամ բաղաձայն: Բայց նրանց մնացած բոլոր վանկերը, սովորաբար սկսվում է բաղաձայնով:

ԾԱՆՈԹՈՒԹ. Բառամիջին վանկը ձայնավոր տառով է սկսվում, այն ժամանակ յերբ ձայնավոր սկսվող բառերը՝ ազդեցիկ, ըմբռնել ընթացք, ընկեր, ընտիր, առողջ, միանում են մի ուրիշ բառի վերջից, որ. ամենա-ազդեցիկ գյուղ-ըմբռնելի, զուգ-ընթաց, դաս-ընկեր, նատ-ընտիր և ալլն այսպես նաև մի, լի, և թի բառերը ու և ա ձայնակա-պին հանդիպած դեպքում:

Որ, Միություն, միա նալ, լի-ա կա-տար, լի-ու-թյուն, թի-ա-վա-րել, մի-ա-սին. հիա նա-լի. Նուան կերպով, կա-րե-լի ու-թյուն, վորը կարեւոր լին գրած դեպքում ուրիշ միտք կստանա և ալլն: Վարժություն 1. Գտեք և գրեք 2—2 բառ ա, ը, ու, ե, ո և ի ձայնավորով սկսվող բառեր:

2. Նույն բառերից կազմեցեք բառամիջին ձայնավորով սկսվող վանկեր ունեցող բառեր, գծելով այդպիսի վանկի տակ և գծիկով քաժանելով կողքի վանկերից:

§ 3. ՀԻՄՆ ԴԻՏԵՆԻ ՁԱԽ ՅԵՎ ԱԶ ՇԱՐՔԵՐԻ ԲԱՌԵՐԻ ՎԱՆԿԵՐԸ

Աղ - մուկ.
Ան - տեր
Հար - մար.
Փռ - խա - բեն
Ա - նար - գել
Ո - րո - բոց
Գեղեցիկ
Խոտ - տա - վա - նու - թյուն.
Ան վա - նա - փո - խու - թյուն
Կա տա րե լա գործ - վել
Ա - պա - գա
Ծա - ու
Կա - տու
Գա - տա - խա - նա - տու
Գի - նի
Ա - պա - կի
Բա - գե,
Բա - պե

1) Գ - նաջը

Խ - լուրդ

Հ - վաջը:

Գ - լուր

Գ - դալ

Թ - շել

Խնդրել

Սկ սել

Սղ - Կ - տալ

Կր - կին

3) Կրկ - նել -

Ըսդ հա - նուր

Ըն - թացք

Ըս - տա նիք

Ըն - կույզ

2) Յե - գը

Մա - նը

Բար - ձը

Ան - գղ

Ա - սոդ

Գիւր ք

Մալրի - կդ

Հալրի - կդ

Ու - բե - Յ

Տա - բը

Անդո - բը

4) Մուր - ճը

Մանգա դը

Դրոշա կը

Գլու - դը

Խրճի թը

Ձախ կողմում տեսնում ենք, վոր բառերի սկզբում, միջին և վերջում, ա, ե, ո, ի, ու, ձայնավորները թե հնչված են և թե գրված են. Իսկ ալ կողմում բոլոր 4 շարքում «ը» ձայնավորը թույլ և հնչվում և բառի մեջ չի գրվում, այլ գրվում և միմիայն բառի սկզբում և բառի վերջում՝ պահպանելով իր թույլ հնչյունը:

Հիշե՛ք. լրիվ հնչվում և լրիվ վանկ են կազմում ա, ե, ո, ի, ու, ձայնավորները, իսկ ը ձայնավոր բառերի մեջ չի գրվում իսկ բառերի սկզբում և վերջում գրվում և, սիշտ հնչելով թույլ ձայնով: Առաջին 5 ձայնավորների կազմած վանկերը կոչվում են լրիվ իսկ ը ձայնավորի կազմած վանկերը կիսավանկ:

Շ Ե Շ Տ

Դիտենք ձախ և աջ շարքերի բառերի արտասանությունը
Հաց հացթուխ-հացթուխներ դասը, դասեր, դասագիրքը
քար-քարտաշ քարտաշներ յոդրար-յեղբարներ
գետ գետակ-գետաբերան Մալրիկդ-մալրիկի, գ
Խոտ խոտահար-խոտակեր մորաքույր-մորաքրոջիցը
տանձ-տանձուտ-տանձենի

Ձախ շարքում բառերի վերջին վանկի լրիվ ձայնավորներն են

ուժեղ արտասանվում: թուխ թուխեր:
Տաղ տաղեր: Մինչդեռ աջ շարքում բառերի վերջին վան-
կը կիսավանկ լինելով, նախավերջին վանկերն են ուժեղ արտա-
սանվում:

Հիշե՛ք. Հայոց լեզվի բառերի վերջին վանկի արտասանությունը, ապելի ուժեղ և բարձր և հնչվում: Այդպիսի արտասանությունը կոչվում և լրիվ: Այն բառ իր վերջին լրիվ վանկի վրա շեշտ ունի: Կիսավանկը չի շեշտվում, այլ նրա մոտ նախավերջին լրիվ վանկն և շեշտվում:

ԾԱՆՈԹՈՒԹ՝. Գրչ բառեր կան, վորոնց շեշտը վերջին վանկի վրա և ընկնում: Որ. վորպես զի վորովհետև, գրեթե:

Ի ՅԵՎ ՈՒ ՁԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐԻ ՍՂՈՒՄԸ

Ձուր - ջրհոր

կորուստ - կորստաբեր

հինգ հնգամյակ

խորհուրդ - խորհրդային,

գեղեցիկ, գեղեցկություն.

Ձախ շարքի բառերի «ու» և «ի» ձայ-
նավորները չկան ալ շարքի բառերի
մեջ, ալ նրանց կողքի բաղաձայններն
են մնում. ջր բոտ, հնգ ցկ, ջր
կորցրել և ու հնգ կորցրել և ի ձայ-
նավորը:

Այսպիսի կորուստը առաջացել և շեշտից զրկվելու պատճառով
և դրա հետևանքով ստացվել և լրիվ վանկերից ջուր, հինգ և ալն,
կիսավանկեր, ջր և հնգ:

Հիշե՛ք. յերբ մի բառ վերջից աճում և, նրա շեշտված ու ձայնա-
վորները շեշտից զրկվում են և սղվում ընդ վորում բաղաձայնները
խառնում են և «ու» և «ի» լրիվ վանկի փոխարեն հնչվում են
«ը» կիսավանկ, բայց չի գրվում:

Վարժարյուն. Արտագրեցեք հետևյալ կիսավանկ բառերը, լու-
րաքանչյուրի դիմաց գրեք լրիվ վանկեր, վորոնցից կազմված են,
այս ձևով, խառնության - խիտ:

Հրաձգություն

մարդկայնություն

խոնավ

բունել

կուսակցություն

ցնցել

Խնդալ

բրտություն

գրչակոթ

թռչնաբծություն

կոնչալ

խնոցի

գնորդ

գթասրտություն

դասալքել

զրարտություն

խճուղի

տրամադրություն

Վերելի բառերը արտագրեք, նրանց վանկերը գծիկով բաժա-
նեցեք, լուրաքանչյուրի հանդեպ իսկ ու ի ձայնավորների տեղը լու-
րիվ «ը» կիսավանկի փոխարեն լրիվ կետիկ շարեք, այսպես՝ զը-
բազրություն - գ. րա - գ. րություն:

3. 5 - 5 բառ գրեք ձեռքից ու և ի ձայնավորներով, իսկ
նրանց սղումից ստացված «ը» նշանով բառերը խառնած բաղա-
ձայնների տակ շեշտով:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0926778

111

2190